

Minna Korpi

Työllistymistekijät

Vajaakuntoisen työttömän koettu työkyky ja
työllistymisedellytykset

Metropolia Ammattikorkeakoulu
Sosionomi yamk
Kuntoutuksen koulutusohjelma
Opinnäytetyö
18.12.2010

Tekijä(t) Otsikko	Minna Korpi Työllistymistekijät – vajaakuntoisen työttömän koettu työkyky ja työllistymisedellytykset
Sivumäärä Aika	56 sivua + 5 liitettä Syksy 2010
Tutkinto	Sosionomi yamk
Koulutusohjelma	Kuntoutuksen ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Suuntautumisvaihtoehto	
Ohjaaja(t)	Yliopettaja, Elisa Mäkinen Lehtori, Leena Noronen
<p>Tämän työelämälähtöisen tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mitä ovat vajaakuntoisten työttömien työkykytekijät ja työllistymisedellytykset. Tutkimuksen avulla saatu tietoa käytetään ammatillisen kuntoutuskurssin sisällön kehittämiseen sekä tuotettua tietoa käytetään myös Toimia – hankkeen tarpeisiin.</p> <p>Tutkimus on luonteeltaan laadullinen ja aineisto on kerätty viideltä ammatilliseen aikuisten pitkäkestoiseen kuntoutuskurssiin osallistuvilta kuntoutujilta, teemahaastattelulla. Saatu aineisto on analysoitu sisällönanalyysillä induktiivisen päättelyn logiikkaa käyttäen.</p> <p>Vajaakuntoisten työttömien tuottamat työkykytekijät sekä työllistymisedellytykset muodostavat yhdessä käsitteen työllistymistekijät. Työllistymistekijöistä tiivistyi työllistymislakat, jotka kuvaavat vajaakuntoisten työttömien työllistymiseen vaikuttavia tekijöitä. Työllistymislakat ovat: 1) ammatilliset valmiudet, 2) koettu ja todettu terveys, 3) tietoisuus mahdollisuuksista ja velvollisuuksista, 4) voimaantuminen ja 5) aktiivinen vapaa-aika.</p> <p>Vertaamalla Vajaakuntoisten työttömien tuottamia työkykytekijöitä Toimia - hankkeen suositusvaiheen työ – ja toimintakykymittareiden teema-alueisiin, havaittiin yhteneväisyyttä eniten yleisen toimintakyvyn, psyykkisen toimintakyvyn, kognitiivisen toimintakyvyn ja terveydentilan määrittämisen osioissa. Tarvetta on sosiaalisen ja psykososiaalisen toimintakyvyn osioille sekä toimintaympäristön huomioimiselle.</p> <p>Tutkimus osoitti työllistymiseen liittyvien tekijöiden sisällöllisten merkityssuhteiden kerroksellisuuden. Ammatillisessa kuntoutuksessa haasteeksi muodostuu, miten nämä työllistymistekijät tulevat jokaisen yksittäisen kuntoutujan kohdalla nähdyksi ja ymmärretyksi, sekä millä keinoin ja menetelmin tähän vastataan, jotta kuntoutus on kuntoutujan tavoitteiden suuntaista.</p>	
Avainsanat	vajaakuntainen työtön, työkyky, työllistymisedellytykset, ammatillinen kuntoutus

Author	Minna Korpi
Title	Employment Factors – Employment Ability Experiences and Preconditions of a Disabled Unemployed Person
Number of Pages	56 pages + 5 appendices
Date	18 December 2010
Degree	Master of Social Services
Degree Program in	Rehabilitation
Specialisation	
Instructor(s)	Elisa Mäkinen, Principal Lecturer Leena Noronen, Lecturer
<p>The purpose of this study was to determine what are the employment abilities and preconditions of disabled unemployed persons. The data obtained from this study will be used when developing the content of a vocational rehabilitation program. It will also be used for the needs of the Toimia (Finnish word for work/serve) –project run by the National Institute for Health and Welfare.</p> <p>The approach of this study is qualitative. I collected the material from five persons undergoing a long term rehabilitation program using a theme-interview method. In order to analyse the obtained material I used the logic of inductive conclusion.</p> <p>The concept of employment methods is an outcome of the experience of the work capacity and employment capacity. As a result of the concept of employment methods formulated the employment groups. These employment groups are: 1) vocational capacity, 2) experienced and ascertained health, 3) awareness of possibilities and duties, 4) empowerment and 5) active free time.</p> <p>While comparing these work capacity factors with those of Toimia-project’s recommendation phase theme sectors, I found some similarities. These similarities were in the sections of the general, psychological and cognitive ability to function and the definition of health. In my opinion the omission of the sector of social abilities was a major shortcoming.</p> <p>In this study I show the different layers in the significance of different aspects of the content in the employment of a disabled unemployed person. The challenge in the vocational rehabilitation lies in how the different employment factors will be seen and understood by each and every one undergoing the rehabilitation as well as which means and methods one should use so that the rehabilitation would fulfil the needs of the rehabilitee.</p>	
Keywords	disabled unemployed person, work capacity, employment abilities, vocational rehabilitation

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Vajaakuntoisen työttömän työkykyisyys	4
2.1	Vajaakuntoinen työtön	4
2.2	Työkyvyn määrittämisen kompleksisuus	5
2.3	Työkyvyn arvioinnin hankaluus	6
2.4	Työllistymisedellytysten kartoittaminen	9
3	Vajaakuntoinen työtön ammatillisen kuntoutuksen asiakkaana	11
4	Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävät	15
5	Tutkimustyön menetelmälliset ratkaisut	15
5.1	Laadullinen tutkimus lähestymistapana	16
5.2	Tutkimuksen eteneminen	17
5.3	Haastateltavien valinta	18
5.4	Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	19
5.5	Aineiston analysointi sisällönanalyysin avulla	21
6	Tutkimuksen tulokset	22
6.1	Vajaakuntoisen työttömän työkykytekijät	22
6.2	Vajaakuntoisen työttömän työllistymisedellytykset	24
6.3	Vajaakuntoisen työttömän työkykytekijöiden yhteneväisyydet suhteessa Toimia – hankkeen suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden arviointikohteiden teema-alueisiin	25
7	Tutkimustulosten tulkintaa	28
7.1	Työllistymistekijöistä työllistymisloukiksi	28
7.2	Työllistymisloukkien yhteys Toimia – hankkeen suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden teema-alueisiin	37
8	Pohdinta	41
	Lähteet	51
	Liitteet	

- Liite 1. Tutkimushenkilötiedote
- Liite 2. Teemahaastattelun runko
- Liite 3. Suostumus tutkimukseen osallistumisesta
- Liite 4. Sisällönanalyysi: Työkykytekijät
- Liite 5. Sisällönanalyysi: Työllistymisedellytykset

1 Johdanto

Suomalaiseen työelämään ja työntekoon on perinteisesti liitetty kovuus, ankara työeetos ja pakkopärrjäämisen ajattelutapa. Tästä suhtautumistavasta on toki siirrytty velvollisuudentunteen kautta etsimään työstä palkan ja palautteen lisäksi vaihtelua, elämyksellisyyttä ja nautinnon kokemuksia. (Antila 2006: 15.) Työntekijän toiveiden lisäksi on tämän päivän vaatimuksiin työmarkkinatilanteen kiristymisen vuoksi lisättävä myös laaja-alainen osaaminen sekä suoriutumiskyky. Työelämässä selviytymisestä on siten tullut entistä monimutkaisempaa ja haastavampaa. (Lindh 2007: 17.) Monimutkaisuutta on lisännyt työn sisällön ja työntekijältä vaadittavien ominaisuuksien lisäksi työelämässä sekä työmarkkinoilla tapahtuneet rakenteelliset muutokset. Yksilöltä vaaditaan monentasoisia selviytymisedellytyksiä sekä selviytymiskeinoja. Tämä työelämän kokonaisuuden muutos näyttäytyy yksilön näkökulmasta työn epävarmuutena, muuttuvina osaamis- ja työkykyvaatimuksina sekä konkreettisesti työn puutteena. (Lindh 2007: 41; Nikkanen 2006: 18.)

Työelämän muutokset eivät kohtele kaikkia ihmisiä tasavertaisesti. Ne, joilla on tavalla tai toisella vajaat työmarkkinaresurssit, uhkaavat joutua pysyvästi syrjäytetyksi työelämästä (Kasvio 2005: 66). Työelämästä syrjäytyminen koskeekin melko suurta osaa aikuisista. He tarvitsevat runsaasti tukea toimintakyvyn ylläpitämiseen ja reitin löytämiseen työmarkkinoille. Työmarkkinoilta syrjäytyminen on moniulotteinen prosessi, johon kuuluu elämänkulun uudelleen jäsentymiseen vaikuttavat monet eri tekijät. Syrjäytneiden elämäntavat ovat osittain tulosta heidän valintataipumuksistaan omassa päätöksenteossa sekä toisaalta tulosta siitä, miten he kohtaavat yhteiskunnan ja institutiot (Urponen 2005: 11 – 16).

Tähän haasteeseen on Suomessa pyritty vastaamaan yhteiskuntapoliittisilla linjauksilla. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuohjelama (KASTE) on määritellytkin lähivuosien kehittämistavoitteet sekä keskeisimmät toimenpiteet siten, että ne ovat linjassa pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmaan, jossa esille on nostettu muun muassa työn, yrittämisen sekä työelämän politiikkaohjelmien painotukset. (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuohjelma 2008 - 2011: 18 – 19, 25.) Työelämän monimuotoisuuden haasteita sekä tulevaisuuden tarpeita työvoiman saata-

vuuden näkökulmasta on pohdittu työurien pidentämistä pohtineessa Työelämäryhmässä puheenjohtaja Jukka Ahtelan johdolla. He ehdottivat toimenpidekokonaisuutta, joka koostuu työkyvyn edistämisestä, työhyvinvoinnin parantamisesta sekä työuran pidentämisestä alkupäästä sekä työllistymisedellytysten parantumisesta koko työuran aikana. (Ehdotuksia työurien pidentämiseksi 2010: 11, 19.) Toimintakyvyn ja hyvinvoinnin edistämisen linjauksissa on työelämää lähestytty myös yksilön kannalta merkityksellisillä tekijöillä, kuten itsenäisellä ja ihmisarvoisella elämällä ja työelämän joustoilla. (Terveys2015 -kansanterveysohjelma; Hyvinvointi2015 -ohjelma.)

Näitä yksilön työllistymisen kannalta merkityksellisiä tekijöitä ovat mm. työ- ja toimintakyvyn arviointi, joita Toimia -hanke (toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallinen asiantuntijaverkosto) työstää. Tavoitteena Toimia -hankkeella on parantaa toimintakyvyn arvioinnin ja mittaamisen yhdenmukaisuutta ja laatua sekä yhdenmukaistaa toimintakyvyn ja toimintaedellytysten kuvantamisessa käytettävää terminologiaa (Toimia). Tutkijana sain tilaisuuden yhteistyöhön Toimia -hankkeen kanssa, joka mahdollisti osallistumiseni Toimintakyky työkäisillä - työryhmän työskentelyyn. Tämän työryhmän eräänä arviointi kohteena olivat tutkimukseni kannalta erittäin oleellinen toimintakyvyn arviointi työttömien työhönpaluun, työllistymisen ja työmarkkinakykyisyyden arvioimisessa ja edistämisessä (Kaukiainen 2009).

Työkyky käsitteenä on muuttunut yhteiskunnan muutosten myötä moniulotteisemmaksi (Ilmarinen - Gould - Järvikoski - Järvisalo 2006: 17). Työkykyisyyden arvioinnissa haasteellista on erityisesti vajaakuntoisten työttömien työkyvyn arviointi. Tilanne on hankala, sillä vajaakuntoiselta työttömältä puuttuu työ, johon hänen työkykyään verrataan. Tällöin työkykyisyyttä voidaan kartoittaa mm. ammatillisen kuntoutuksessa, jossa tavoitteena on lisätä kuntoutujan ammatillisia valmiuksia, parantaa hänen työkykyään sekä edistää hänen työnsaantimahdollisuuksiaan (Rissanen - Aalto 2002: 8 - 9).

Ammatillinen kuntoutus on eräs niistä työhönkuntoutuksen menetelmistä, joka tulee hyötymään Toimia – hankkeen tuottamista mittareista. Mittarit voivat osaltaan tuoda lisäselvitystä vajaakuntoisen työkykyisyyden kartoittamiseen ja siten selventää ammatillisen polun suunnittelua. Työmarkkinoilta syrjäytyneen polku takaisin työelämään on monisyinen prosessi. Vastatakseen tähän yksilön tilanteen moninaisuuteen sekä työelämässä ja työmarkkinoilla tapahtuneisiin rakenteellisiin muutoksiin ja niiden

asettamiin haasteisiin, on ammatillisen kuntoutuksen kehitettävä niin sisältöään kuin toimintamenetelmiään. Tämä prosessien kehittäminen vaatii yhteiskuntapolitiikalta ja sen edustamilta ammattilaisilta uudenlaista asiantuntijuutta, lähestymistapaa sekä verkostoitumista (Lindh 2007: 48).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi vajaakuntoisten työttömien kokemukset työkyvystään ja työllistymisedellytyksistään. Tätä kokemusten kautta saatua tietoa vajaakuntoisten työttömien työkykytekijöistä verrataan Toimia -hankkeen suositusvaiheessa oleviin työttömien toimintakyvyn arviointiin tähtäävien mittareiden teema-alueisiin. Saatua tietoa voidaan hyödyntää, kun pohditaan ja kehitetään ammatillisen aikuisten pitkäkestoisen kuntoutuskurssin sisällön rakennetta, valittuja metodeja sekä ohjauksellisia painopisteitä kuntoutujalähtöisesti.

2 Vajaakuntoisen työttömän työkykyisyys

Työkykyä on pyritty määrittelemään monin eri tavoin. Terveys on eräs keskeisimmistä työkykyä määrittävistä ulottuvuuksista, jakautuen koettuun terveyteen ja todettuun terveyteen. Tänä päivänä työmarkkinoiden ulkopuolelle valikoidutaan useimmiten terveyden puutteen eli vajaakuntoisuuden seurauksena. Vajaakuntoisuutta taas on määritelty diagnosoidun sairauden tai alentuneen työkyvyn kautta. Vaikka työttömyyden ja huonon terveyden välillä vallitsee selkeä yhteys, ei se silti selitä kokonaan vajaakuntoisten työkyvyttömyyttä. (Lindh 2007: 45 – 52.) Työkyvyn määrittelyssä onkin oleellista, vajaakuntoisten kohdalla, lähteä liikkeelle yksilön, mahdollisen työn ja kontekstin yhteisistä ominaisuuksista (Ilmarinen ym. 2006a: 19).

2.1 Vajaakuntainen työtön

Vajaakuntoisella henkilöllä tarkoitetaan työvoimapolitiikan (1251/93) 10§ mukaisesti henkilöä, jonka mahdollisuudet sopivan työn saamiseen tai säilyttämiseen ovat huomattavasti vähentyneet, asianmukaisesti todetun sairauden, vamman tai vajavuuden takia (Lindh 2007: 45; Kuusinen 2010: 1). Tämä vajaakuntoisuuden käsite otettiin käyttöön 1988 työllisyysasetuksessa, jolloin se ulkopuolelle rajattiin sosiaaliset syyt vajaakuntoisuuden määrittelyssä. Työ – ja elinkeinoelämän vajaakuntoisuus käsite korostaa jakoa työn saannin sekä työhön kykenemisen välillä. Kuusinen toteaa (2010: 1) tämän määritelmän olevan yhtenevä Suikkasen käsitykseen, jossa työmahdollisuuksien realisoituminen - käsite olisi työvoimapolitiikan osalta työkyvyn käsitettä kuvaavampi. (Kuusinen 2010: 1 - 2.)

Vajaakuntoisuuden määrittely on kaksiportainen. Lääkäri diagnosoi yksilön terveydentilan dokumentoiden sen. Tämä ei vielä tee työnhakijasta vajaakuntoista, vaan tämän lääkärin diagnosoiman vian, vamman tai sairauden tulee aiheuttaa henkilölle huomattavaa työn saamisen, työssä pysymisen tai työssä etenemisen mahdollisuuksien kaventumista. Tässä tapauksessa työvoimapolitiikan mukaan työvoimavirkailija voi tehdä vajaakuntoisesta työnhakijasta vajaakuntoisuus – diagnoosimerkinnän, jos asiakas pystyy todistamaan pätevästi vikansa, vammansa tai sairautensa.

Ollakseen työmarkkinoiden käytettävissä, on hänen oltava kuitenkin jossainmäärin työkykyinen. (Heponiemi- Wahlström – Elovainio – Sinervo – Aalto- Keskimäki 2008: 34; Kuusinen 2010: 2.)

2.2 Työkyvyn määrittämisen kompleksisuus

Työkyvyn käsitettä lähestyttäessä yhteiskunnallisesta näkökulmasta, sille muotoutuu kahdenlainen rooli: työkyvyn edistäminen sekä toisaalta työkyvyn arvioiminen. Lääketiede korostaa työkyvyn määrittelyssä terveyttä ja toimintakykyä, joissa lähdetään liikkeelle ajatuksesta sairauksien puuttumisena. Tasapainomallin mukaisesti kyse on yksilöllisten edellytysten ja työn vaatimusten välisestä tasapainosta tai niiden suhteesta toisiinsa. Työkykytalo -mallissa kuvataan työkyvyn ulottuvuuksia yksilön voimavarojen ja työ sekä ympäristön vaatimusten kannalta. Integroidussa käsityksessä työkykyyn liittyy yksilöllisten tekijöiden ja työn vaatimusten väliset suhteet sekä yksilön, työn ja työnorganisaation väliset yhteydet sekä tilannetekijät. Moniulotteinen työkykymalli on eräänlainen välimuoto tasapainomallin ja integroidun mallin väliiltä. Sen lähtökohtana ovat työssä jaksamisen ja selviytymisen yksilölliset edellytykset, korostaen työn ja työnorganisaation roolia työkyvyn realisoitumisessa. Tässä mallissa työkykyä kuvataan ilmiönä, jossa on kolme ulottuvuutta jaksaminen, hallinta ja osallisuus vuorovaikutuksessa toisiinsa. (Ilmarinen ym. 2006a: 17 - 26; Lindh 2007: 51).

Sosiaalipoliittisessa kuntoutustarpeen arvioinnissa käytetään edellä esitettyä Tasapainomallia määrittämään yksilön toimintakykyä ja työn fyysistä ja psyykkistä epäsuhtaa, jonka on oltava riittävän selvä, jotta yksilöllä on oikeus Kelan tai työeläkejärjestelmän ammatilliseen kuntoutukseen. Työkyvyn edistämisen toimintatapaan kuuluu, että samanaikaisesti pyritään kohentamaan yksilön voimavaroja sekä vaikuttamaan hänen toimintamahdollisuuksiinsa sekä työ -ja elinympäristöönsä. Vajaakuntoisilla työttömillä voi olla takanaan pitkään jatkunut työttömyyskausi tai toistuvia työttömyysjaksoja. Tällöin heiltä puuttuu välitön kokemus työn vaatimuksista sekä omista edellytyksistään selviytyä työstä. Koettu työkyky perustuu silloin käsitykseen omasta kunnosta ja osaa misesta, suhteessa haetun työtehtävän sisältöön ja vaatimuksiin. Oleelliseksi tekijäksi tässä kontekstissa nousee työssä selviytymisen ohella työhön selviytyminen eli työllistymiskykyisyys. Vaikkakin työkykyä tarkastellaan yksilön kokemuksena, kyse ei kuitenkaan ole pelkästä ominaisuudesta. (Ilmarinen ym. 2006a: 28 - 34).

Koettu työkyky on tiukasti sidoksissa paitsi vajaakuntoiseen työttömään henkilöön, myös työn tekemisen muotoihin ja sisältöön, työn organisaation toimintaan sekä yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen ympäristöön. (Ilmarinen ym. 2006a: 28 - 34).

2.3 Työkyvyn arvioinnin hankaluus

Työkyvyn arviointi on tärkeää, kun määritellään vajaakuntoisen oikeutta sairausvakuutus-, eläke- ja kuntousetuuksiin. Tällöin työkyvyn määritelmän lähtökohtana on ajatus, että työkyvyn heikkeneminen johtuu sairaudesta, viasta tai vammasta. Työkyvyttömyysetuuksien perusteeksi ei riitä esim. työn muutokset, työn puute tai osaamisen ongelmat. Työkyvyn arvioinnissa kiinnitetään kuitenkin huomiota sairauden lisäksi ikään, koulutukseen, aikaisempaan toimintaan, asumisolosuhteisiin ja työnsaantimahdollisuuksiin. (Ilmarinen ym. 2006a, 28.) Työkyvyn hahmottaminen onkin laajentunut vajaakuntoisen ominaisuuksien arvioinnista työhön liittyvien ominaisuuksien arviointiin. Tämän tyyppinen tutkimusote edellyttää paikallisuutta ja kontekstisidonnaisuutta eli työkykyisyyden edellytysten arvioinnissa nousee yleistettävyyden sijasta oleellisemmaksi kunkin työtoiminnon ominaispiirteiden erottaminen ja muutoksen tunnistaminen. (Gould ym. 2006, 31 - 34.)

Työkyvyn määritelmän moninaisuus tekee kuitenkin työkyvyn arvioinnista ja mittaamisesta hyvin haastavan. Arvioinnin peruskysymyksiä on, kenen näkökulmasta työkykyä arvioidaan? Arviointi voi siis perustua vajaakuntoisen työttömän omaan käsitykseen, tai arvion voi tehdä terveydenhuollon tai sosiaalivakuutuksen ammattilainen, tai muu asiantuntijaryhmä. (Ilmarinen ym. 2006a: 31 - 34.) Työkyvyn arviointi voidaan toteuttaa erilaisin painotuksin ja erilaisista näkökulmista tarkastellen, kuten aiemmin esitellyt työkyvyn Tasapainomalli, Työkykytalo – malli, Integroitumalli tai Moniulotteinen työkyvynmalli esittivät. Terveydenhuollossa työkyvyn arvioinnin osana käytetään kliinisiä menetelmiä, joilla voidaan mitata esim. vajaakuntoisen suorituskykyä, ja arvioida sen merkitystä työkykyyn. Tällaisten mittarien tulee toimia yksilötasolla, eli niillä pitää pystyä erottamaan työssä suoriutuva henkilö suoriutumattomasta.

Toimintakyky on oleellinen osa työkyvyn määrittelyyn tarkoitettujen mallien sisältöä. Suoriutuminen työelämässä ja työtehtävissä edellyttää riittävää psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista toimintakykyä (Sainio – Koskinen – Martelin – Gould 2006: 134 -135). Toimia -hankkeen eräänä tarkoituksena on kehittää toimintakyvyn mittaamisen ja

arvioinnin laatua ja yhdenmukaisuutta sekä terminologiaa. Tuleva arviointimittaristo koodataan yhteneväiseksi ICF-luokituksen (International Classification of Functioning and health) kanssa. Toteutuessaan tämä mahdollistaa arvioinnin yleisesti hyväksytyillä mittaus – ja arviointimenetelmillä, kun tavoitellaan tietoa yksilön a) kuntoutuksen ja hoidon vaikutusten selvittämiseksi, b) kuntoutustarpeen, avun- ja palvelutarpeen arvioimiseksi ja ennakoimiseksi, c) työkyvyn arvioimiseksi, d) useiden sosiaalietuuksien myöntämisen perusteeksi ja e) väestön toimintakyvyn kehityksen seuraamiseksi. (Sainio 2009.) Toimia -hankkeen toimintakyvyn arviointi työttömien työhönpaluun, työllistymisen ja työmarkkinakykyisyyden arvioimisessa ja edistämässä -osion suositusvaiheessa olevat mittareiden teema-alueet muodostuivat seuraavasti: a) yleinen toimintakyky, b) psyykinen toimintakyky, c) kognitiivinen toimintakyky, d) hengitys- ja verenkiertoelimistö, e) tuki- ja liikuntaelimistö. (Toimintakyky työikäisillä -asiantuntijaryhmän muistio 2010).

Näitä teema-alueita on avattu lyhyesti Toimian toimintakyky työikäisillä -asiantuntijaryhmän muistion (2010) perusteella sekä hakemalla tueksi viitteitä kirjallisuudesta.

Yleinen toimintakyky

Yleinen toimintakyky käsittää ihmisen anatomiset rakenteet sekä fysiologiset toiminnot, jotka luovat pohjan perustoiminnoille. Käsitys omasta kehosta ja sen välittämistä aistimuksista muokkaavat vahvasti yksilön kokemusta itsestään. Nämä perustoiminnot määrittelevät pitkälti rajat yksilön toimintakyvylle. (Kettunen – Kähäri-Wiik – Vuori-Kemilä – Ihalainen 2002: 17 - 20.) Yleistä toimintakykyä arvioitaessa huomioidaan terveydellisten riskien kartoitus ja hoito tai jatkoselvittelyä vaativat sairaudet.

Suositusvaiheen työ- ja toimintakyvyn arviointimenetelmiksi oli tässä vaiheessa valikoitunut havainnointi, haastattelu sekä arvioitavan oma näkemys tilanteesta ja toimintakyvystä sekä kuvaus arkipäivän toiminnoista selviytymisestä. Arviointimittareista oli nimeltä mainittu TKI eli työkykyindeksi, joka on terveydenhuollon apuväline, jonka avulla arvioidaan henkilökohtaista työkykyä suhteessa työn vaatimuksiin. (Holm - Jalava - Ylöstalo 2005: 11; Toimian toimintakyky työikäisillä -asiantuntijaryhmän muistio 2010.)

Psyykkinen toimintakyky

Psyykkistä toimintakykyä määritellään usein kyvyksi suoriutua henkistä sekä älyllistä ponnistelua vaativista tehtävistä. Toisaalta psyykkiseen toimintakykyyn kuuluvat myös minäkäsitys, itsearvostus, pystyvyyden ja elämönhallinnan kokemukset (Ilmarinen 2006b: 141). Tähän osioon oli suositusvaiheessa valittu mittareista SOFAS (Social and Occupational Functioning Scale), joka on tarkoitettu mielialahäiriöpotilaan toimintakyvyn kuvaamiseen. Masennusseuloista harkinnassa olivat DEPS-seula, joka on sisällöllisesti kevyempi sekä ja BDI (BECK depression inventory), joka on sisällöllisesti laajempi. (Toimian toimintakyky työikäisillä – asiantuntijaryhmän muistio 2010.)

Kognitiivinen toimintakyky

Kognitiiviseen toimintakykyyn kuuluu havaitseminen, muisti, oppiminen, ajattelu ja kielenkäyttö (Ilmarinen 2006b, 141). Ilmarisen (2006b, 141 - 142) mukaan työelämän kannalta merkittävimpiä muutoksia ovat työnteon tarkkuuteen ja nopeuteen liittyvät tekijät, sekä oppimisnopeus. Tähän osioon oli suositusvaiheessa pohdittu käytettäväksi AUDIT (The Alcohol Use Disorders Identification Test), joka mittaa alkoholin käyttöön liittyviä haittoja ja riippuvuuteen viittaavia oireita sekä metakognitiokysymykset, joiden avulla kartoitetaan mm. muistia, keskittymistä, oppimiskykyä. (Toimian toimintakyky työikäisillä - asiantuntijaryhmän muistio 2010.)

Hengitys- ja verenkiertoelimistö

Maksimaalinen hapenottokulutus on hengitys- ja verenkiertoelimistön toiminnoista määräytyvä tekijä. Maksimaalisen hapenottokyvyn laskun on havaittu vaikeuttavan jossakin määrin suoriutumista fyysisesti raskaasta työstä (Ilmarinen 2006b: 126 -131). Suositusvaiheessa mittariksi valittiin UKK-instituutin 2 kilometrin kävelytesti, joka on kehitetty arvioimaan hengitys- ja verenkiertoelimistön kuntoa ja sitä osoittavaa maksimaalista aerobista tehoa (VO₂max). (UKK-instituutti n.d.; Toimian toimintakyky työikäisillä - asiantuntijaryhmän muistio 2010.)

Tuki- ja liikuntaelimistö

Tuki- ja liikuntaelimistön kunnon on myös todettu alenevan iän myötä varsin monissa toiminnoissa. Fyysisiin töihin pyrkivien on erityisen tärkeää pitää yllä riittävää tuki – ja

liikuntaelimistön kuntoa. Pelkästään pystyasennon säilyttäminen on monimutkainen fysiologinen prosessi, jossa kehon muutoksiin ja tasapainon säilyttämiseen reagoivat monet aistinkanavat hermojärjestelmän kautta. Fyysisen toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja säilyttämiseksi oleellista on säännöllinen liikunta. Suositusvaiheessa tätä osiota lähestyttiin a) lihaskunnan ja tuki- ja liikuntaelinsairauksien - alueen kokonaisuuden sekä b) keuhkojen ja tasapainon näkökulmista. (Ilmarinen 2006b: 123, 136 - 138; Toiminnan toimintakyky työikäisillä - asiantuntijaryhmän muistio 2010.)

2.4 Työllistymisedellytysten kartoittaminen

Työkyky perustuu aina osittain subjektiiviseen arvioon. Tällöin on mahdollista, että eri asemilla olevat ihmiset arvioivat työkykyään eri perusteilla. Työttömän henkilön arvio työkyvystään ja jaksamisestaan on haasteellista, sillä häneltä puuttuu työ, jonka vaatimuksiin työkykyään voisi verrata. Kokemus työkyvystä voi siis muuttua oman työmarkkinatilanteen muuttuessa. Koettua työkykyä näyttävät määrittävän selkeimmin työssäkäyvien osalta terveys sekä työasenteet. Myös työn henkinen ja fyysinen rasittavuus ovat yhteydessä työkykyyn. Työttömien työkyvyn on todettu olevan heikompi kuin työssäkäyvien, mutta työhön palaamisen on todettu toimivan tehokkaana koetun työkyvyn edistäjänä. (Koskinen – Martelin - Sainio - Gould 2006: 131).

Yhteiskuntapoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna oleellista on siis tukea työttömäksi joutuneiden työkyvyn säilyttämistä mahdollisimman nopealla työllistymisellä sopivaan työhön. Samanaikaisesti työn epävarmuus jo riittää heikentämään työkykyisyyttä hyvästä terveydestä riippumatta. Epävarmuus saa epäilemään terveydentilan riittävyttä työssä jaksamiseen ja selviytymiseen. Työllisyystilanteen ja työkyvyn yhteyttä kuvaavat tulokset muistuttavat yhteiskuntatason tekijöiden näkymisestä koetussa työkyvyssä. Vaikka ihmisen voimavarat ja työ ovat oleellisimpia ulottuvuuksia työkyvyn määrittelyssä, vaikuttaa kokemusten määrittymiseen myös työmarkkinatilanne. (Gould ym. 2006: 311 - 319.) Julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain mukaan työvoimapalveluja tarjotaan siten, että niillä edistetään vajaakuntoisten henkilöiden tasavertaista kohtelua työmarkkinoilla, parantamalla heidän mahdollisuuksiaan saada työtä ja pysyä työssä. Työvoimapalvelun peruslähtökohtana on siis tarjota asiakkaille palveluja, jotka parhaiten edistävät heidän sijoittumistaan vapaille työmarkkinoille. (Kuusinen 2010: 7; Lehmiöjoki 2006: 1.)

Työttömien ikä on eräs merkittävimmistä työllistymisen edellytyksistä. Korkean iän negatiivinen vaikutus on nähtävissä niin työttömien kokemuksissa kuin tilastollisessakin työllistymisen esteitä määrittävissä tekijöissä. Ongelman työllistymisen näkökulmasta muodostavat myös alhainen toimintakyky ja etenkin puutteelliset diagnoosit toimintakyvystä. Sosiaaliset suhteet voivat olla rajoittamassa työllistymistä, sillä henkilöllä voi olla sitoumuksia läheisten hoivaamiseen. Tilanne estää tällöin aktiivisen työnhaun ja siten työllistymisen. Työmarkkinoille osallistumisen halukkuutta voi heikentää toimeentuloturvan määräytymisperusteista aiheutuva lyhytaikaisten keikkatöiden kannattamattomuus. Työllistymisen edellytykset ja toisaalta esteet ovat kokonaisuudessaan hyvin monisyiset ja niiden osalta ei voida päätyä vain muutamaaan selitysmalliin. Työttömyyden ja työllistymisen vaikeuksien taustalla on monta yksilöllistä tekijää, jolloin vajaakuntoisten paluu avoimille työmarkkinoille ei ole useinkaan realistista. (Parpo 2007: 74 - 76; Lindh - Suikkanen 2008: 61).

Työllistymisedellytysten luomiseksi olisi kehitettävä väli- tai siirtymätyömarkkinoita nykyistä systemaattisemmin ja koordinoitummin. Haasteena on myös selvittää, miten ammatillisesta kuntoutuksesta saataisiin aktiivinen osa välityömarkkinoiden toimintaa ja palveluvalikoimaa. Tähän tarvittaisiin Kelan, työhallinnon ja työpaikkojen tiivistä yhteistyötä sekä uusia työhönkuntoutuksen palveluita. (Lindh – Suikkanen 2008: 61 - 62.)

3 Vajaakuntoinen työtön ammatillisen kuntoutuksen asiakkaana

Ammatillista kuntoutusta voidaan kuvata prosessina, jonka tavoitteena on tukea vajaakuntoisen työttömän työkykyä, paluuta työmarkkinoille ja pysymistä siellä. (Ora 2005: 52). Työelämäntiet voivat olla hyvinkin erilaisia ja koostua erilaisista toimenpiteistä, mutta keskeisintä on kuntoutusprosessin aikana saatu muutos kuntoutujan elämäntilanteessa (Toivonen - Vehkomäki 2005, 17 – 20). Näiden interventioiden tulee olla laadukkaita ja tavoitteiltaan tarkoituksenmukaisia sekä pitkäkestoisia, jotta muutokselle luodaan mahdollisuus ja kuntoutujat kykenevät hahmottamaan uutta tilannettaan ja rooliaan siinä. (Parkkisenniemi - Ojanaho - Ronkainen 2005: 19).

Omien vahvuuksien ja taipumusten ymmärtäminen muuttuvassa yhteiskunnassa ja kiristyvillä työmarkkinoilla voi olla mutkikasta. Vajaakuntoiselle työttömälle työelämästä poissaolo asettaa haasteita, sillä harvoin voi entiseen palata – toisaalta uudesta ei ole tietoa. Tämä tarkoittaa monen kohdalla sitä, että ensisijaisena kohteena onkin oman minän vahvistaminen tai jopa uudelleenrakentaminen. (Lindh 2007: 152). Itsetuntemuksen vahvistaminen ja aito usko itseän ovat toimintakyvyn ja jaksamisen lähtökohtia. (Suikkanen – Linnakangas - Harjajärvi - Martin 2005: 158; Kettunen - Kähkö-Wiik - Vuori-Kemilä - Ihalainen 2003: 25 - 28). Identiteetin vahvistaminen ja työmarkkina-aseman parantaminen kulkevatkin käsi kädessä, toteaa Lindh (2007: 153). Ammatillisessa kuntoutuksessa näihin tekijöihin kiinnitetään huomiota, sillä itsetunnon heikkous voi toisaalta johtaa myös menestymisen pelkoon. Menestymisen pelko taas voi näkyä epäonnistumisena esimerkiksi työpaikkahaastatteluissa. Hyvä itsetunnon voidaankin todeta olevan edellytys menestymiseen työnhaun tilanteissa ja haastatteluissa. (Leon ja Matthews 2010: 44).

Ammatillisen kuntoutuksen keinovalikoimaan voivat kuulua mm. ammatinvalinnanohjaus, koulutus, työhön valmennus ja työkokeilut. Antila (2006: 69) toteaaakin työharjoittelun kautta saadun työn mielekkyyden kokemuksien vaikuttavan työorientaatioon. Työkokeiluun kohdistuu monenlaisia odotuksia ja joillekin ihmisille työ saattaa olla yksi keskeisimmistä elämäntilanteista. Etenkin silloin työpaikan ja työharjoittelupaikan sosiaalisten suhteiden merkitys korostuu ihmisen elämässä. (Kasvio - Huuhtanen, 2006: 17 - 19.) Ei ole yhdentekevää millaisessa vuorovaikutuksessa ihmiset keskenään työpaikalla ovat ja millaista palautetta he toisilleen antavat (Loppela 2004: 29 – 30).

Positiivinen palaute ilmenee onnistumisina ja tarpeellisuuden tunteina. Antila (2006: 67) toteaa, että työpaikalla ihmistä tulee kohdella ihmisenä – ihmisellä on inhimillisen kohtelun kaipuu. Ihanteellisessa tilanteessa myös nämä työharjoittelupaikan sisältöön liittyvät vaatimukset ja toisaalta vajaakuntoisen työttömän kompetenssi kohtaavatkin toisensa tasavertaisesti. (Paloniemi 2004: 21 - 23.)

Ammatillisessa kuntoutuksessa kartoitetaan vajaakuntoisen henkilön mahdollisuuksia koulutuksen ja ammatillisen pätevyyden hankkimiseen. Osaamisen vahvistamisen on todettu tasoittavan tietä kohti työllistymistä. Tätä tukee ajatus koulutuksen ja työllistymisen korrelaatiosta niin Suomen kuin muiden OECD - maiden osalta. Koulutustaso vaikuttaa melko ratkaisevasti henkilön työmarkkinatilanteeseen. (Jokinen - Luoma-Keturi 2005: 46.)

Ammatillisessa kuntoutuksessa asiakkuuden tasot liittyvät varsin laaja-alaisesti työmarkkinakansalaisuuden vahvistamiseen, voimavarojen lisäämiseen, osaamisen vahvistamiseen, työkyvyn ylläpitämiseen ja sairauden jälkeiseen työhön paluuseen. (Lindh 2007: 4.) Tässä tutkimuksessa ammatillista kuntoutusta lähestytään huomioiden KELA:n standardin (versio 17/11.5.2009, täsmennetty 4.12.2009) määritelmä: aikuisten ammatilliset kuntoutuskurssit on tarkoitettu 26 – 60 -vuotiaalle, jolle sairaus tai vamma aiheuttaa työkyvyn olennaisen heikentymisen tai työkyvyttömyyden uhkan tai joiden työkyky on alentunut siinä määrin, että kuntoutustoimenpiteet ovat ammatillisen tavoitteen saavuttamiseksi tarpeen. (Kelan laitospuolittaisen kuntoutuksen standardi 2010: 8).

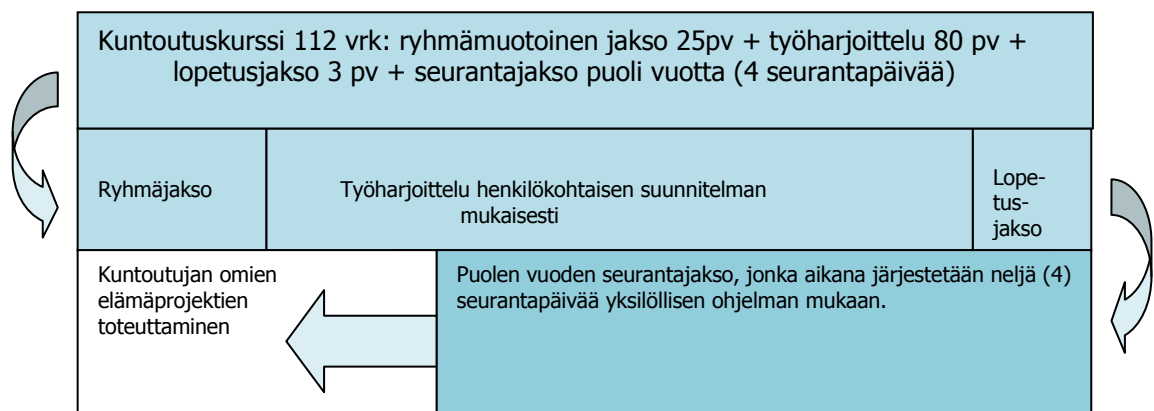
Ammatillinen aikuisten pitkäkestoinen kuntoutuskurssi

Kiipulan ammattiopisto järjestää yhteistyössä Kelan kanssa ammatillista avokuntoutusta. Kuntoutuskurssin tavoitteena on tukea kuntoutujaa sopivan työn tai ammatin löytymiseen, työelämässä selviytymiseen ja tulevaisuuden suunnitelman laatimiseen työuran vakiinnuttamiseksi. Ammatillisen kuntoutuksen tavoitteena on myös vahvistaa elämänhallintaa ja opastaa hyödyntämään lähiverkostoja sekä vertaistukea. (Ammatillinen aikuisten pitkäkestoinen kuntoutuskurssi 2010).

Kurssille päästäkseen on kuntoutujan varattava aika esihaastatteluun. Haastattelun tarkoituksena on kartoittaa hakijan elämäntilannetta, avustaa häntä täyttämään Kelan hakemuslomake sekä liittämään hakemukseen lääkärin kirjoittama alle kuusi (6) kuukautta vanhan B-lausunto sekä muut mahdolliset liitteet. Hakemus liitteineen toimitetaan Kelan Korson toimipisteeseen. Kelan asiantuntijalääkäri valitsee kurssilaiset ja he saavat valinnastaan tiedon kirjallisesti Kelasta. Myös Kiipulan Vantaan toimipaikka lähettää valituille kirjallisen tiedotteen, josta ilmenevät lyhyesti kurssin sisältöön ja aikataulutukseen liittyvät tiedot. (Ammatillinen aikuisten pitkäkestoinen kuntoutuskurssi 2010; Kelan laitospuotoisen kuntoutuksen standardi: 18 - 25.)

Kuntoutuskokonaisuuden aikana kuntoutuja tapaa moniammatillisen työryhmän, josta yksi henkilö toimii hänen omana ohjaajanaan. Moniammatilliseen työryhmään kuuluvat työelämän asiantuntija, sosiaalityöntekijä, psykologi ja lääkäri. Tämän lisäksi kuntoutuskurssin henkilöstöön kuuluu erityistyöntekijöitä, kuten ravitsemusterapeutti, työfysioterapeutti, opettaja ja työterveyshoitaja. (Ammatillinen aikuisten pitkäkestoinen kuntoutuskurssi 2010).

Ammatillinen kuntoutuskurssi koostuu ryhmämuotoisesta ohjelmasta (kuvio 1), jossa on viiden (5) viikon aloitusjakso kurssin alussa sekä kolmen (3) päivän päättöjakso kurssin lopussa. Tämän lisäksi ohjelmaan sisältyy yksilöllistä ohjausta ja työharjoittelua. Kuntoutuskurssi kestää kokonaisuutenaan noin viisi kuukautta (112vrk), minkä lisäksi siihen kuuluu puolen vuoden seuranta jakson kuluessa järjestettävät neljä (4) seurantapäivää yksilöllisen ohjelman mukaisesti. (Kelan laitospuotoisen kuntoutuksen standardi: 18 - 25.)

Kuvio 1. Aikuisten ammatillinen pitkäkestoinen kuntoutuskurssi esitetty prosessikaaviona.

Ryhmäohjelman aikana käsiteltäviä teemoja ovat mm.: työ ja opiskelu, psykososiaalinen ohjaus, fyysinen aktivointi ja ohjaus, tietoa sairaudesta ja terveysneuvontaa, verkostotyötä, sosiaalista aktivoimista ja neuvontaa sekä työharjoittelua. (Aikuisten ammatillinen pitkäkestoinen kuntoutuskurssi 2010). Teemoja käydään läpi kouluttajien alustusten pohjalta, joko yksilöllisesti tai pienryhmätyöskentelyn avulla. Toisinaan käytetään asiantuntijaluentoja tai käydään tutustumis- ja vierailukäynneillä erilaisissa teema-alueen kohteissa.

Työharjoittelupaikan kuntoutuja hankkii ensisijaisesti itse, mutta tarvittaessa häntä autetaan. Ryhmävaiheen aikana käytetäänkin runsaasti aikaa omien työmahdollisuuksien kartoittamiseen pohtimalla henkilökohtaiseen osaamiseen, unelmiin, toiveisiin ja vahvuuksiin liittyviä ammatteja sekä työn sisältöjä. Työharjoittelupaikkoja voi olla yksi tai useampia. Työharjoittelun aikana kuntoutuja pääsee konkreettisesti kokeilemaan työkykyisyyttään oikeissa työtehtävissä ja aidolla työpaikalla. Työharjoittelun aikana kuntoutujaan pidetään viikoittain yhteyttä ja häntä käydään tapaamassa yhteistyöpalaverissa (työnantaja, kuntoutuja, oma ohjaaja) 1-2 kertaa harjoittelun aikana. Ammatillisen kuntoutuksen loppuvaiheessa pidetään verkostopalaveri työvoimatoimen vastuuvirkailijan sekä kuntoutujan ja oman ohjaajan kesken. Palaverin tavoitteena on yhdessä keskustella kuntoutujan jatkosuunnitelmasta ja sen toteuttamisen aikataulusta. (Kelan laitospuotoisen kuntoutuksen standardi 2010: 18 - 25).

4 Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävät

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitä ovat vajaakuntoisten työttömien työkykytekijät ja työllistymisedellytykset heidän itsensä kuvaamana. Tavoitteena oli tuottaa tietoa Kelan kustantaman ja Kiiipulan ammattiopiston toteuttaman aikuisten ammatillisen pitkäkestoisen kuntoutuskurssin kehittämiseen. Tuotettua tietoa käytetään myös Toimia-hankkeen tarpeisiin, vertaamalla vajaakuntoisten työttömien kuvaaman työkyvyn sisältöjä hankkeen suositusvaiheessa olevien työ- ja toimintakykymittareiden arviointikohteiden teema-alueisiin. Täsmennetyt tutkimustehtävät ovat:

1. Mitä ovat vajaakuntoisen työttömän työkykytekijät hänen itsensä kuvaamana?
2. Mitä ovat työllistymisedellytykset vajaakuntoisen työttömän itsensä kuvaamana?
3. Miten vajaakuntoisten työttömien kuvaamat työkykytekijät a) eroavat ja b) yhtenevät Toimia – hankkeen suositusvaiheessa olevien työ- ja toimintakykymittareiden arviointikohteiden teema-alueisiin?

5 Tutkimustyön menetelmälliset ratkaisut

Tämä tutkimus tarkastelee vajaakuntoisen työttömän kokemusmaailmaa, joka näyttäytyy erilaisina ihmisten välisinä sosiaalisina suhteina sekä niiden muodostamina merkityskokonaisuuksina. Nämä ihmisistä lähtevät sekä heihin palaavat merkityskokonaisuudet ilmenevät erilaisina tapahtumina, kuten toimintana, ajatuksina, päämäärien asettamisena sekä esimerkiksi yhteiskunnan rakenteina (Vilkka 2005, 97). Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on saavuttaa juuri nämä ihmisen omat kuvaukset kokemastaan todellisuudesta eli elämästä. Näiden kokemusten oletetaan sisältävän niitä asioita, joita vajaakuntoinen työtön pitää elämässään tai elämänsä elämisessä merkityksellisinä työkyvyn ja työllistymisedelytystensä näkökulmasta. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 1997, 152; Vilkka 2005, 97.)

5.1 Laadullinen tutkimus lähestymistapana

Laadullinen tutkimus on aloitettava avoimin, ennakko-oletuksista vapain mielin ja tutkijan tulee olla aiheesta aidosti kiinnostunut sekä ymmärtää tutkittavan ilmiön olemusta. Huomioitavaa silti on, etteivät mahdolliset ennakkokäsitykset ohjaa tai estä joidenkin tutkimuksessa esille tulevien asioiden huomioimista (Anttila 2006: 276). Tutkija on toiminut tässä työpaikassa vuodesta 2005 lähtien ja hänellä on käsitys vajaakuntoisten työttömien työkykyyn, työllistymisedellytyksiin ja elämäntilanteeseen liittyvistä tekijöistä. Tavoitteena oli, että tutkija syventää ymmärrystään asiasta tutustuen alan kirjallisuuteen ja tutkimuksiin. (Anttila 2006: 331–332.)

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on luonteeltaan tulkinnallista ja kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jossa aineistoa kootaan luonnollisissa sekä todellisissa tilanteissa (Hirsjärvi - Remes - Sajavaara 1997: 155; Vilkka 2005: 97 - 99.) Tässä tutkimuksessa aidon tilanteen ja toimintaympäristön luo Kiipulan Vantaan toimipaikan toteuttama Kelan aikuisten ammatillinen pitkäkestoinen kuntoutuskurssi. Kuntoutukseen osallistuvat henkilöt ovat viiden (5) kuukauden mittaisella kuntoutuskurssilla ja osallistuessaan tutkimukseen he olivat siirtyneet ryhmäjaksolta omien tavoitteidensa mukaiseen työharjoitteluun.

Tässä tutkimuksessa käytettävän fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotteen erityispiirteenä on se, että ihminen on tutkimuksen kohteena ja tutkijana. Perustana olevia filosofisia ongelmia ovat ihmiskäsitys eli millainen ihminen on tutkimuskohteena sekä tiedonkäsitys eli miten tästä kohteesta voidaan saada inhimillistä tietoa ja millaista tämä tieto on luonteeltaan. Keskeisiä käsitteitä ihmiskäsityksen kannalta ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys ja tietokysymyksenä esille tulevat mm. ymmärtäminen ja tulkinta. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 34.) Fenomenologia tutkimusmenetelmänä korostaa tutkijan omaa havaintojen tekoa. Tällöin tutkittava ilmiö eli vajaakuntoisen työttömän kuvaamat työkykytekijät ja työllistymisedellytykset avautuvat tutkijalle aitona, ennakkoluulottomana, rikkaana ja monimuotoisena (Anttila 2006: 329). Tämä vajaakuntoisten työttömien kokemusmaailman ymmärtäminen vaatii tulkintaa ja kaiken ymmärtämisen perustana on jo aiemmin ymmärretty. Ymmärtäminen etenee siis kehämäisenä liikkeenä, ns. hermeneuttisena kehänä. Fenomenologis-hermeneuttista tutkimusta kuvataan kaksitasoisena: perustason muodostaa tutkittavan koettu käsitys työkyvystään ja työllis-

tymisen edellytyksistä esiymmärryksineen ja toisella tasolla tapahtuu itse tutkimus, joka kohdistuu ensimmäiseen tasoon. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 35.) Tutkimuksen tavoitteena on käsitteellistää tutkittava ilmiö eli vajaakuntoisten työttömien kokemat työkykytekijät ja työllistymisedellytykset eli nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se mikä on koettu, muttei vielä tietoisesti ajateltu.

5.2 Tutkimuksen eteneminen

Opinnäytetyön suunnittelu aloitettiin syksyllä 2009. Suunnitteluun osallistuivat Kiiipulan ammattiopiston Vantaan toimipisteen lähiesimies ja muut työntekijät. Pohdinnan tuloksena todettiin, että tammikuussa 2010 alkavan Kelan kustantama ja Kiiipulan toteuttama uudenmallinen aikuisten ammatillinen pitkäkestoinen kuntoutuskurssi olisi tärkeä kehittämisen kohde.

Projektipäällikkö Päivi Sainio Terveiden ja Hyvinvoinninlaitokselta kävi esittelemässä Metropolia Ammattikorkeakoulussa kuntoutuksen ylempiin opintoihin liittyen Toimia – hanketta. Hanke vaikutti erittäin mielenkiintoiselta, ajankohtaiselta ja kiinnostuin yhteistyön mahdollisuudesta. Yhteistyöstä sovittiin suullisesti joulukuussa 2009 Työterveyslaitoksella olleessa palaverissa yhdessä Toimia – hankkeen Toimintakyky työikäisillä työryhmän puheenjohtajan Ari Kaukiaisien sekä asiantuntijasihteerin Aki Vuokon ja tutkijan kesken. Tutkimus on edennyt siten rinnakkain yhteistyössä TOIMIA-hankkeen eli toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallinen asiantuntijaverkoston toimintakyky työikäisillä -ryhmän kanssa, jossa kohteena on toimintakyvyn arviointi työttömien työhönpaluun, työllistymisen ja työmarkkinakykyisyyden arvioimisessa ja edistämisessä.

Tammikuussa sekä helmikuussa 2010 tutkija kertoi tutkimuksestaan, sen tarkoituksesta ja tavoitteista, aikuisten pitkäkestoiseen ammatilliseen kuntoutukseen osallistuville kuntoutujille. Samalla tutkija totesi toivovansa vapaaehtoisia haastatteluun osallistujia tulevan kevät-kesän aikana. Kevään 2010 aikana tutkija jatkoi syksyllä alkanutta tutkimista aihetta koskevaan aineistoon. Tutkimussuunnitelma hyväksyttiin toukokuussa 2010 ja Kelan eettiseltä toimikunnalta (Kelan eettinen toimikunta, n.d.) tuli viesti, ettei kirjallista tutkimuslupaa heiltä tarvita, joten haastattelut voitiin aloittaa. Tutkija haasta-

teli viisi (5) kuntoutujaa kesäkuun ja heinäkuun aikana. Aineisto litteroitiin heinäkuussa.

Heinä – syyskuussa aineisto käsiteltiin sisällönanalyysin avulla. Tutkimustyö valmistui syksyn aikana ja julkaistiin joulukuussa 2010. Alla esitettyssä taulukossa 1 on kuvattu tutkimuksen vaiheittainen eteneminen.

Taulukko 1. Tutkimuksen eteneminen

Aika	Toteutus ja osallistujat
8/2009	Aiheen hahmottaminen ja ideointi. Tutkija ja lähiesimies Leila Koponen.
9/2009	Toimia – hankkeesta ja mahdollisesta yhteistyöstä kuuleminen.
9/2009	Tutkija aloittaa teoriaan perehtymisen.
12/2009	Suullinen sopimus Toimia – hankkeen kanssa tapahtuvasta yhteistyöstä. Paikalla olivat puheenjohtaja Ari Kaukiainen ja asiantuntijasihteeri Aki Vuokko sekä tutkija.
12/2009	Yhteistyöpalaveri TTL:lla; opettajat Leena Noronen ja Elisa Mäkinen, Puheenjohtaja Ari Kaukiainen ja asiantuntijasihteeri Aki Vuokko sekä tutkija.
12/2009	Tutkija jatkaa teoriaan perehtymistä.
1-2/2010	Tutkija kertoo tutkimuksestaan aikuisten ammatilliseen kuntoutuskurssiin osallistuville henkilöille.
5/2010	Tutkimussuunnitelma on hyväksytty.
6/2010	Tutkimuslupaa ei tarvita Kelan eettiseltä toimikunnalta ja haastattelut voidaan tehdä.
7-11/2010	Aineiston litterointi, sisällönanalyysi ja tutkimuksen kirjoittaminen.
12/2010	Valmiin työn julkaiseminen.

5.3 Haastateltavien valinta

Haastateltavien valinnassa on huomioitu se, että kaikilla haastateltavilla on omakohtaisia kokemuksia (Vilkka 2005: 114) vajaakuntoisuudesta sekä työttömyydestä. Näiden seikkojen perusteella heidät on mm. valittu aikuisten ammatilliselle pitkäkestoiselle kuntoutuskurssille. Kuntoutuskurssille osallistuminen tuo heidät tutkimuksen teema-alueen risteyskohtaan (Vilkka 2005: 114), sillä siellä he kuulevat ja osallistuvat aihetta koskevaan puheeseen eli ihmisten kokemuksiin tutkittavasta aiheesta.

Tutkija kertoi tutkimuksestaan aikuisten ammatilliseen pitkäkestoiseen kuntoutuskurssiin osallistuville kuntoutujille henkilökohtaisesti ryhmätilanteessa tammi-helmikuussa 2010. Tällöin vaikutti siltä, että tutkija joutuu valitsemaan haastatteluun tulijat. Tutki-

jan ottaessa uudelleen kesäkuussa yhteyttä kaikkiin kahden pitkäkestoisen kuntoutuskurssin kuntoutujiin, ei vapaaehtoisia enää ollut kuin viisi (5) henkilöä. Yhteydenottotapana tällöin kaikkiin kuntoutujiin oli tekstiviesti, sillä kuntoutujat osallistuivat työharjoitteluun, eikä tutkija halunnut häiritä heidän työpäiväänsä. Tutkija sopi puhelimitse vapaaehtoisten haastateltavien kanssa, miten haastattelun runko ja sopimuslomakkeet toimitetaan kuntoutujille sekä mitkä ovat haastattelupäivät. Osa halusi haastattelurungon ja sopimuslomakkeet sähköpostilla ja osa sai ne henkilökohtaisen tapaamisen aikana. Tutkija soitti kaikille osallistujille, jolloin käytiin läpi tulevan haastattelun kulkua sekä muistutettiin mahdollisuudesta keskeyttää osallistuminen, jos niin haluaa. Haastatteluista kolme oli 29.6.2010 ja kaksi 30.6.2010. Haastateltavista yksi oli nainen ja loput neljä olivat miehiä. Näiden viiden haastatteluun osallistujan taustatekijät on esitetty taulukossa 2, kuitenkin siten, ettei ketään voida yksilöiden tunnistaa.

Taulukko 2. Haastateltavien taustatekijät

Kysymykset	A	B	C	D	E
Minkä ikäinen olet?	45 vuotta	48	55	43	42
Kuinka monta vuotta yhteensä olet ollut työelämässä?	1v 2 kk	30 vuotta	38 vuotta	10 vuotta	26 vuotta
Milloin viimeisin työsuhteesi päättyi?	1989	2007	2009	2000, jonka jälkeen pätkätöitä	2010
Minkä vuoksi jäit työttömäksi?	Haki koulutukseen – ei hyväksytty	Sairauden vuoksi	Sairauden vuoksi	Alkoholi, irtisanoutui itse	Sairauden vuoksi

5.4 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Haastattelua käytetään tutkimusaineiston keräämisessä, kun halutaan tietää; mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii tietyllä tavalla (Tuomi - Sarajärvi 2009: 72). Haastattelulla tarkoitetaan tässä henkilökohtaista temahaastattelua, jossa haastattelijä kyselee sekä tekee tarvittaessa merkintöjä ja nauhuri nauhoittaa keskustelun muistiin. Etuina haastattelussa on, että haastattelijä voi toistaa kysymyksen, oikaista väärinkäsitykset sekä tehdä tarkentavia kysymyksiä, selventää ilmaisuaan ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa (Tuomi - Sarajärvi 2009: 73; Vilka 2005: 104). Temahaastattelussa, joka voi olla puolistrukturoitu haastattelu, edetään siis valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Metodologisesti teema-

haastattelussa korostetaan ihmisten tulkintaa, asioille antamia merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 75).

Tuomi ja Sarajärvi (2009: 73) toteavat, että haastattelun onnistumiseksi on järkevää antaa haastateltaville haastattelukysymykset tai aihealueen teema etukäteen tutustuttavaksi. Tämä toteutui helposti sovittaessa haastatteluajankohdasta aikuisten ammatillisen pitkäkestoisen kuntoutuskurssin kuntoutujien kanssa. Haastattelun etuna on myös se, että haastatteluun valitaan vain ne henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. Tässä tapauksessa kaikilla kuntoutuskurssilaisilla sitä oli. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 74; Vilka 2005: 114 -115).

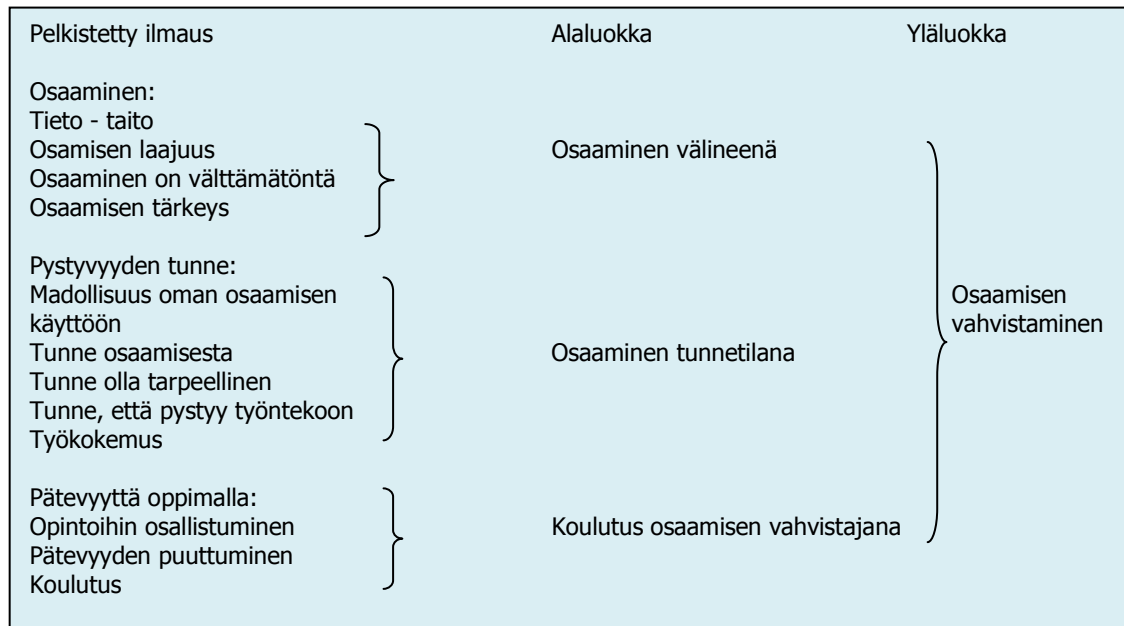
Aineiston kerääminen aloitettiin heti, kun varmentui tieto, ettei Kelan Eettiseltä toimikunnalta tarvita kirjallista lupaa. Myös kaksi koehaastattelua tehtiin, ennen varsinaisia haastatteluja, jolloin kyettiin tarkentamaan vielä kerran kysymysten lopullista muotoa. (Vilka 2005: 109). Haastattelupaikkana oli Kiipulan ammattiopiston Vantaan toimipiste. Haastattelut tapahtuivat haastateltaville tutussa ympäristössä, muista toiminnoista erillään olevassa rauhallisessa huoneessa. Haastatteluajat sovittiin yksilöllisesti jokaisen haastateltavan kanssa, tällöin he saivat tutkimushenkilötiedotteen (liite1) sekä teemahaastattelurungon (liite 2), jotta pystyivät tutustumaan aihealueeseen etukäteen. Haastatteluista kolme oli 29.6.2010 ja kaksi 30.6.2010. Haastatteluun varattiin aikaa noin tunti haastateltavaa kohden. Haastattelun alussa allekirjoitettiin suostumus tutkimukseen osallistumisesta (liite 3) kahtena kappaleena. Tutkija oli tuulettanut tilan hyvin ja tarjolla oli haastateltavien pyynnöstä kahvia, jota he pystyivät vapaasti juomaan ennen haastattelua, sen aikana ja sen jälkeen. Tutkija kertasi haastateltaville vielä haastattelun kulun, ennen nauhurin päälle laittamista. Näillä toimilla tutkija pyrki saamaan aikaiseksi tilanteen, joka olisi mahdollisimman avoin, luonnollinen ja keskustelunomainen, jossa haastateltavaa ohjattiin vastaamaan mahdollisimman kuvailevasti sekä kertomuksenomaisesti. Tavoitteena tutkijalla oli saada sisällöllisesti laaja aineisto, jossa haastateltavat avoimesti ja luottavaisesti kertoisivat työkykyinsä ja työllistymisedellytyksiin liittyvistä tekijöistä. Haastattelut viisi (5) kappaletta litteroitiin siten, että teksti vastasi haastateltavien suullisia lausumia ja merkityksiä, joita he olivat asioille antaneet. (Vilka 2005: 113 - 114, 116.) Litteroitua tekstiä saatiin 47 sivua, rivivälin olleessa 1 ja fonttina Times New Roman koolla 12.

5.5 Aineiston analysointi sisällönanalyysin avulla

Laadullisella eli kvalitatiivisella aineistolla tarkoitetaan sitä, että aineisto analysoidaan laatuina ja ominaisuuksina etsien merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia. Aineiston kokoamisessa otetaan huomioon kolme näkökulmaa: ilmiön konteksti eli sisältöyhteys, ilmiön intentio eli tarkoitus ja prosessi, jossa ilmiö esiintyy. (Anttila 2006: 175; Vilka 2005: 140 – 141.)

Tässä työssä aineisto koostui teemahaastattelujen kautta muodostuneesta materiaalista. Lähestymistapa aineiston analyysiin oli induktiivinen ja tutkija päätti ennen analyysiä, millaista kertomusta hän aineistosta lähtee seuraamaan. Analyysiyksiköksi määrittyi ajatuskokonaisuus. (Kyngäs - Vanhanen 1999: 5; Vilka 2005: 140). Induktiivisen aineiston analyysia Tuomi ja Sarajärvi (2009: 108 - 112) kuvaavat karkeasti kolmivaiheisena: 1) aineisto pelkistetään eli redusoidaan, jolloin tutkija etsi alkuperäisestä aineistosta tutkimustehtävän kysymyksillä niitä kuvaavia ilmaisuja. 2) Aineiston ryhmittelyn eli klusteroinnin aikana samaa tarkoittavat käsitteet ryhmiteltiin ja nimettiin. 3) Aineiston teoreettisten käsitteiden luomisen eli abstrahoinnin myötä tutkija muodosti luokkia jatkaen niiden yhdistelemistä niin kauan, kun se sisällön näkökulmasta oli mahdollista. Tutkimuksen tarkoituksen tulee ohjata tutkijaa valinnassaan eli valittujen kiinnostuksen kohteiden tulee olla linjassa tutkimuksen peruskysymysten kanssa (Vilka 2005: 140). Tutkija tulee ymmärtää haastateltavia heidän omasta näkökulmastaan analyysin kaikissa vaiheissa. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 113.)

Tutkimuksen tuloksena on raportoitu muodostetut luokat sekä niiden sisällöt eli se, mitä luokilla tarkoitetaan. Suorilla lainauksilla aineistosta on lisätty tutkimuksen luotettavuutta sekä osoitettu lukijalle luokittelun alkuperä. Sisällönanalyysin lopputulemana saatiin vajaakuntoisten työttömien työkykytekijöitä sekä työllistymisedellytyksiä kuvaavia luokkia. (Kyngäs - Vanhanen 1999: 3 - 4, 10, 45; Tuomi - Sarajärvi 2009: 113; Vilka 2005: 140). Aineistonlähtöisen analyysin tuloksena saatiin käsitteitä yhdistelemällä siten vastaus tutkimuskysymyksiin. Havainnollistaakseni tätä muodostumisprosessia selvitän kuvion 2 avulla analyysin ja ryhmittelyn kulun. Kuvio 2 on osa liitteen 4 kuviota, jossa on kokonaisuudessaan esitetty alaluokkien ja yläluokkien muodostuminen pelkistetyistä ilmaisuista.

Kuvio 2. Teemahaastattelun kautta saadun aineiston analyysiä ja luokittelua.

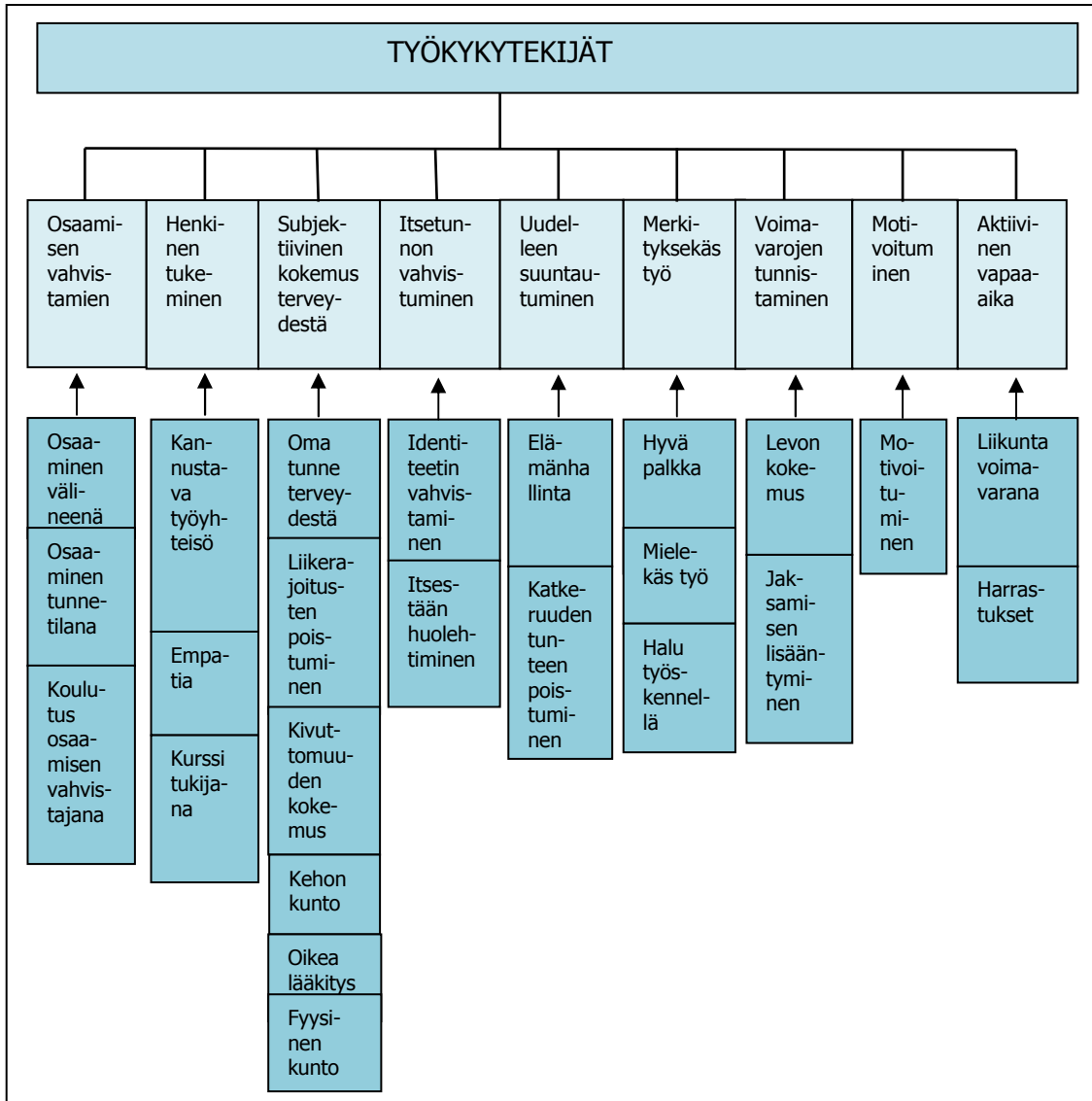
6 Tutkimuksen tulokset

Aineiston analysoinnin tuloksena saatiin vastaus aikuisten ammatilliseen pitkäkestoiseen kuntoutukseen osallistuvien kuntoutujien työkykytekijöistä sekä työllistymisedellytyksistä. Sisällönanalyysi on kuvattu tarkemmin pelkistetyistä ilmaisuisista aina yläluokkiin sekä pääluokkiin liitteissä 4 ja 5. Työkykytekijöitä on lueteltu luvussa 6.1 ja työllistymisedellytykset 6.2. Luvussa 6.3 Tarkastellaan vajaakuntoisten työttömien työkykytekijöiden yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia Toimia-hankkeen suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden arviointikohteiden teema-alueisiin.

6.1 Vajaakuntoisen työttömän työkykytekijät

Vajaakuntoisen työttömän työkykytekijöiksi muodostuivat osaaminen välineenä, henkinen tukeminen, subjektiivinen kokemus terveydestä, itsetunnon vahvistuminen, uudelleen suuntautuminen, merkityksenkäs työ, voimavarojen tunnistaminen, motivoituminen sekä aktiivinen vapaa-aika.

Työkykytekijät esitetään tässä siinä järjestyksessä, miten ne alkuperäisen tekstin pelkistämisen jälkeen ryhmittäivät. Kyseessä ei siis ole tärkeysjärjestys. Alla olevassa kuviossa (3) esitetään miten työkykytekijät muodostuivat alaluokista yläluokiksi.

Kuvio 3. Työkykytekijöiden muodostuminen alaluokista yläluokiksi.

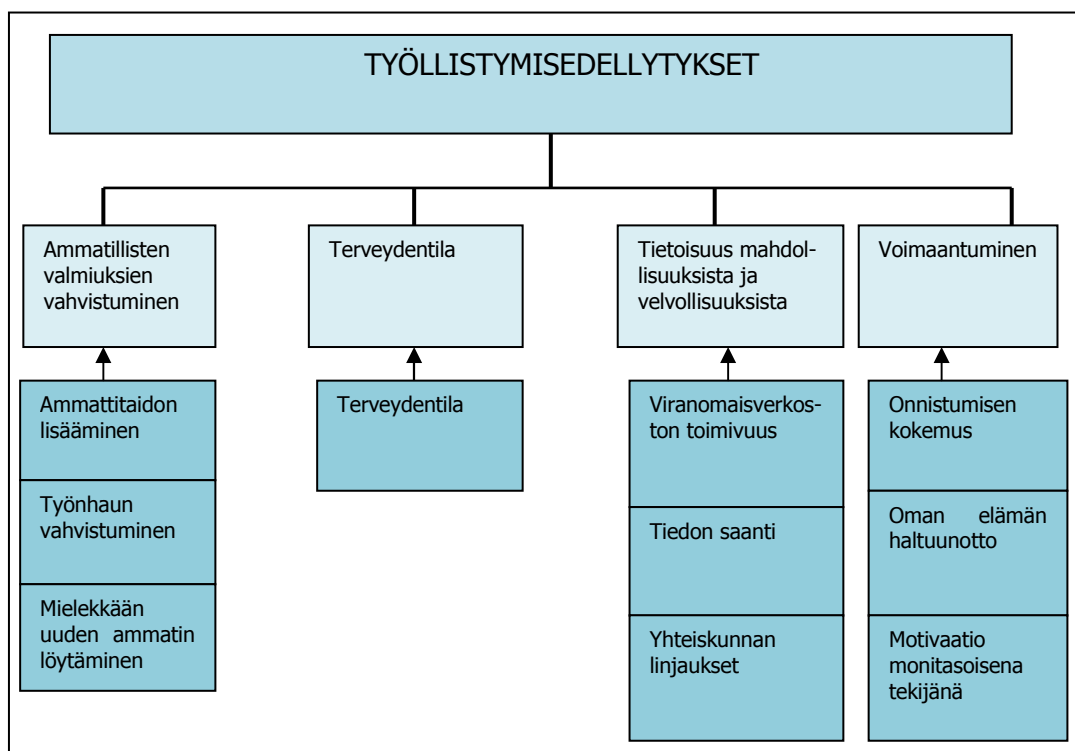
Osaamisen vahvistaminen muodostui käsitteistä osaaminen välineenä, osaaminen tunnetilana ja koulutus osaamisen vahvistajana. **Henkinen tukeminen** muodostui käsitteistä kannustava työyhteisö, empatia ja kurssi tukijana. **Subjektiiivinen kokemus terveydestä** muodostui käsitteistä oma tunne terveydestä, liikerajoitusten poistuminen, kivuttomuuden kokemus, kehon kunto, oikea lääkitys ja fyysinen kunto. **Itsetunnon vahvistaminen** muodostui käsitteistä identiteetin vahvistaminen sekä itsestään huolehtiminen. **Uudelleen suuntautuminen** muodostui käsitteistä elämänhallinta ja

katkeruuden tunteen poistuminen. **Merkityksenkäs työ** muodostui käsitteistä hyvä palkka, mielekäs työ sekä halu työskennellä. **Voimavarojen tunnistaminen** muodostui käsitteistä levon kokemus ja jaksamisen lisääntyminen. **Motivoituminen** muodostui käsitteistä motivoitumisen tarve, motivoitumisen puute jarruttajana sekä motivoitumisen vaikeus. **Aktiivinen vapaa-aika** muodostui käsitteistä liikunta voimavarana ja harrastukset. Kuntoutujat puhuivat runsaasti vapaa-ajasta ja siihen liittyvistä toimista.

6.2 Vajaakuntoisen työttömän työllistymisedellytykset

Vajaakuntoisen työttömän työllistymisedellytyksiksi muodostuivat ammatillisten valmiuksien vahvistuminen, terveydentila, tietoisuus mahdollisuuksista ja velvollisuuksista sekä voimaantumisen vahvistuminen.

Työllistymisedellytykset esitetään tässä siinä järjestyksessä, miten ne alkuperäisen tekstin pelkistämisen jälkeen ryhmittäivät. Kyseessä ei siis ole tärkeysjärjestys. Alla olevassa kuviossa (4) esitetään, miten työllistymisedellytykset muodostuivat yläluokista pääluokiksi.

Kuvio 4. Työllistymisedellytysten muodostuminen yläluokista ja pääluokista

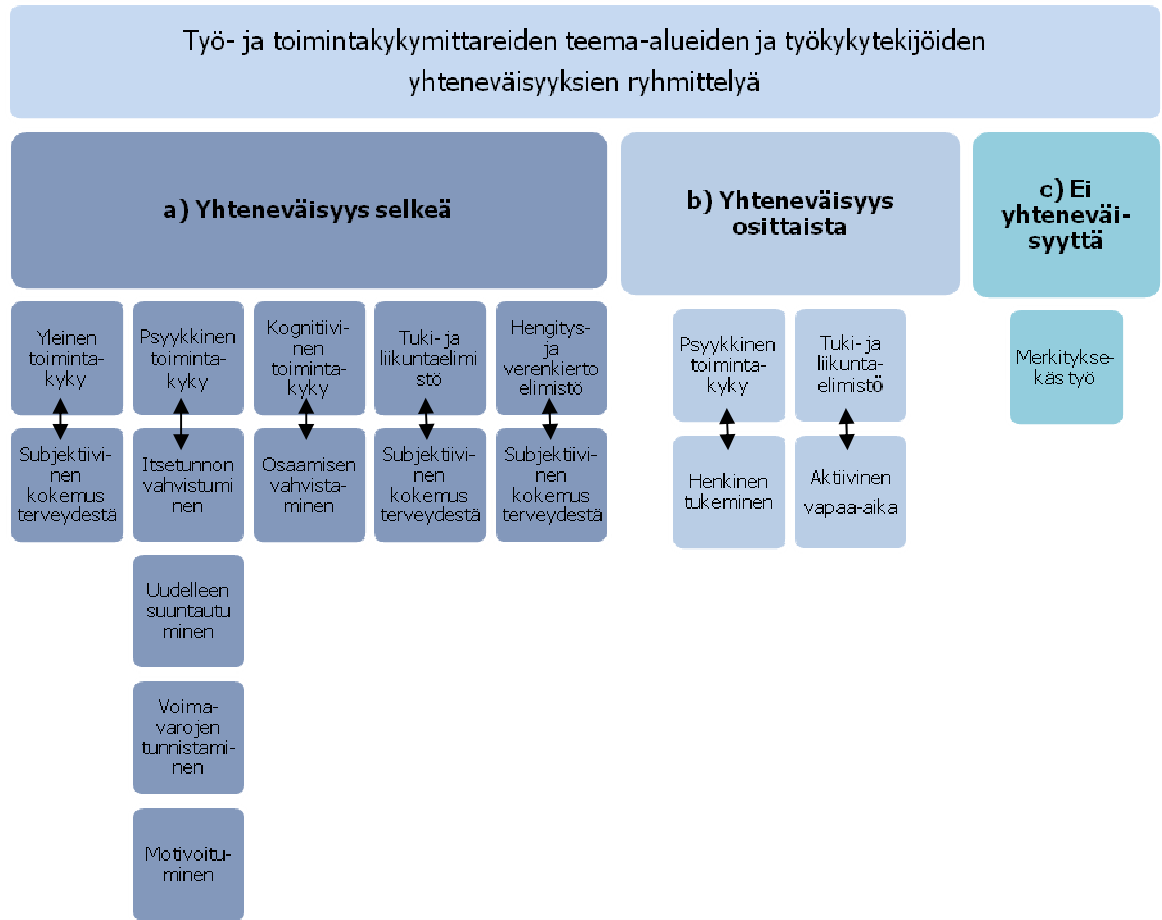
Ammatillisten valmiuksien vahvistuminen muodostui käsiteistä ammattitaidon lisääminen, työnhaun vahvistuminen sekä mielekkään uuden ammatin löytäminen. **Terveydentila** muodostui käsiteistä lääkityksen oikea kohdentaminen, terveys perusedellytyksenä ja kipujen lievittyminen. **Tietoisuus mahdollisuuksista ja velvollisuuksista** muodostui käsiteistä viranomaisverkoston toimivuus, tiedon saanti ja yhteiskunnan linjaukset. **Voimaantuminen** muodostui käsiteistä onnistumisen kokemus, oman elämän haltuunotto ja motivaatio monitasoisena tekijänä.

6.3 Vajaakuntoisen työttömän työkykytekijöiden yhteneväisyydet suhteessa Toimia – hankkeen suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden arviointikohteiden teema-alueisiin

Vajaakuntoisten työttömien työkykytekijöitä on yhdeksän (9), kuten aiemmin on luvussa 6.1 kuvattu: osaaminen välineenä, henkinen tukeminen, subjektiivinen kokemus terveydestä, itsetunnon vahvistuminen, uudelleen suuntautuminen, merkityksenkäs työ, voimavarojen tunnistaminen, motivoituminen ja aktiivinen vapaa-aika. Näiden tekijöiden merkitystä tulkitaan laajemmin kappaleessa 7.1. Toimia – hankkeen suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden arviointi kohteiden teema-alueita oli viisi (5): yleinen toimintakyky, psyykinen toimintakyky, kognitiivinen toimintakyky hengitys- ja verenkiertoelimistö ja tuki- ja liikuntaelimistö. Nämä teema-alueet on määriteltä luvussa 2.3. Yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia on tarkasteltu edellä mainittujen teema-alueiden määrittelyn kautta muodostuneesta ymmärryksestä suhteessa vajaakuntoisten työttömien työkykytekijöihin.

Tarkastelun tuloksena muodostui kolme vertailuluokkaa: a) yhteneväisyys selkeää, b) yhteneväisyys osittaista ja c) ei yhteneväisyyttä. Nämä vertailuluokat kuvaavat miten työkykytekijät asemoituvat suhteessa suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden teema-alueisiin. Selvyyden lisäämiseksi tulokset on esitetty taulukossa 3. Taulukossa on esitetty ensin vertailuluokat, joiden alle on sijoitettu Toimia - hankkeen suositusvaiheen mittareiden teema-alueet. Teema-alueiden alapuolelle sijoittuivat kyseisen alueen kanssa yhtenevät tai osittain yhtenevät työkykytekijät. Taulukkoon on merkitty myös se työkykytekijä, jolle ei löytynyt yhteneväisyyttä suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden arviointikohteiden teema-alueista.

Taulukko 3. Tulokset suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden teema-alueiden ja työkykytekijöiden yhteneväisyyksistä.

Yhteneväisyys selkeää

Vajaakuntoisten työttömien työkykytekijöistä kuusi tekijää yhdeksästä sijoittui tähän osa-alueeseen. Painopiste on vahvasti psyykkisen toimintakyvyn osa-alueessa, johon kuuluivat itsetunnon vahvistuminen, uudelleen suuntautuminen, voimavarojen tunnistaminen sekä motivoituminen. Vaikuttaa melko loogiselta, että polku työllistymistä kohti kulkisikin itsetunnon vahvistumisesta, omien voimavarojen tunnistamisesta motivoitumisen kautta kohti uudelleen suuntautumista. Subjekttiivinen kokemus terveydestä sijoittuu tarkastelukulmasta riippuen yleiseen toimintakykyyn, tuki- ja liikuntaelimistön tai hengitys- ja verenkiertoelimistön osioon tai kaikkiin näistä. Tämä johtuu siitä, että yleisen toimintakyvyn alue oli varsin laaja-alaisesti määritelty. Myös subjekttiivinen kokemus terveydestä muodostui monista eri osatekijöistä, joten yhteneväisyyksiä oli runsaasti.

Vajaakuntoisten työttömien työkykytekijöissä painottuivat osaaminen ja osaamisen vahvistaminen, jotka kuuluvat selkeästi kognitiivisen toimintakyvyn teema-alueeseen. Kognitiivinen toimintakyky koostui havaitsemisesta, muistamisesta, uuden oppimisesta, ajattelusta ja kielenkäytöstä.

Yhteneväisyys osittaista

Psyykkisen toimintakyvyn alueeseen liittyvä henkinen tukeminen linkittyi melko vahvasti tähän osioon. Kuitenkin henkinen tukeminen muodostui osatekijöistä: kannustava työyhteisö, empatia ja kurssi tukijana. Nämä teemat liittyvät osittain enemmän sosiaalisen toimintakyvyn tai psykososiaalisen toimintakyvyn osioon, jota Toimia -hankkeen suositusvaiheen teema-alueissa ei mainittu.

Aktiivinen vapaa-aika liittyi osittain tuki – ja liikuntaelimistö – teema-alueeseen. Yhteneväisyyttä oli helppo löytää liikunnan osuudesta, joka oli monelle kuntoutujalle voimavara sen hetkisessä elämässä. Tähän työkykytekijä osioon liittyi myös muut vapaa-ajan harrastukset, kuten esimerkiksi kirjojen lukeminen. Nämä tekijät olisivat siten voineet kuulua psykososiaaliseen tai sosiaaliseen toimintakyvyn teema-alueeseen.

Ei yhteneväisyyttä

Työkykytekijöistä merkityksenkäs työ, joka on muodostunut tekijöistä hyvä palkka, mielekäs työ ja halu työskennellä, ei löytänyt itselleen teema-alueita. Mielekäs työ on niin vahvasti konteksti sidonnainen, että sitä on melko vaikea mitata työkykytekijänä. Toki haastattelun avulla voidaan selvittää, mistä tekijöistä mielekäs työ muodostuu ja mitkä tekijät ovat kuntoutujalle merkityksekkäimpiä.

7 Tutkimustulosten tulkintaa

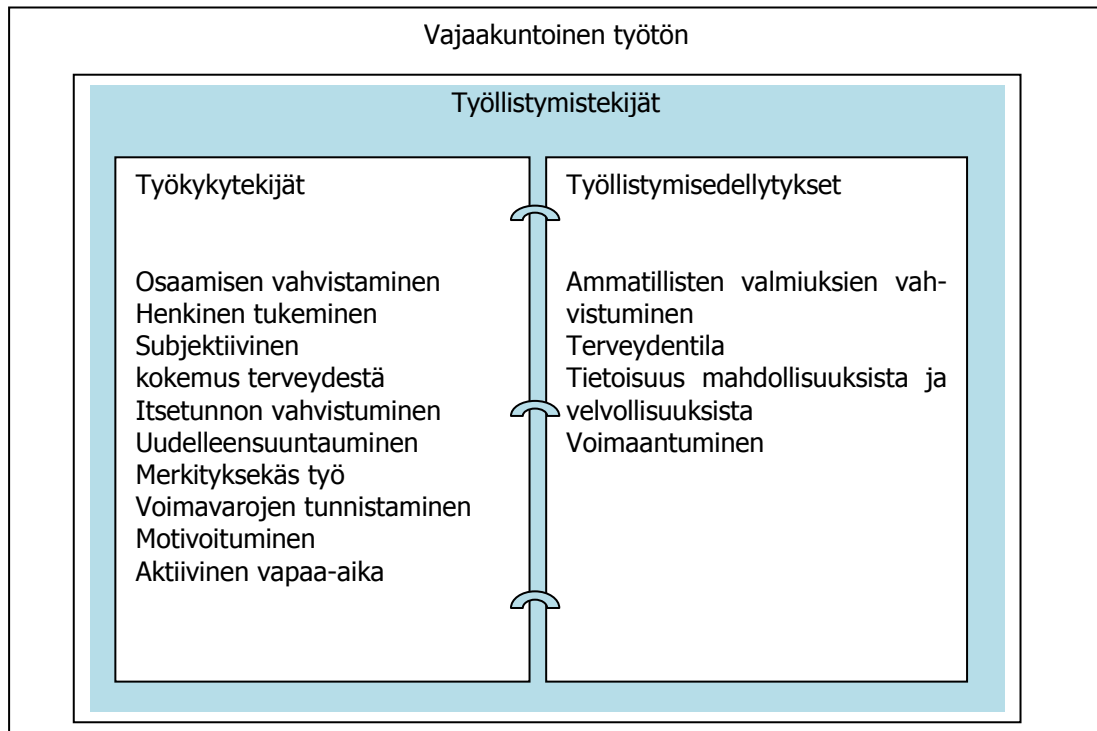
Tutkimus tuloksia vajaakuntoisten työttömien kokemista työkykytekijöistä ja työllistymisedellytyksistä tarkastellaan luvussa 7.1. Suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden teema-alueiden sekä työkykytekijöiden yhteneväisyyksien tuloksia pohditaan luvussa 7.2.

7.1 Työllistymistekijöistä työllistymislukiksi

Hyvä työkyky on tasapainotila, joka muodostuu työntekijän voimavarojen, työn vaatimusten ja mahdollisuuksien sekä työn ulkopuolisen ympäristön kesken. Vajaakuntoisen työttömän arvio omasta työkyvystään perustuu aiempiin suoriutumisen kokemuksiin sekä sisäistettyihin normeihin. Tämä arvio voi sisältää hyvinkin eritavoin painottuneita näkemyksiä jaksamisesta, työn hallinnasta, työn mahdollisuuksista, terveydentilasta tai työyhteisön osallisuudesta.

Tämän tutkimuksen perusteella työkykyä määrittivät osaaminen välineenä, henkinen tukeminen, subjektiivinen kokemus terveydestä, itsetunnon vahvistuminen, uudelleen suuntautuminen, merkityksenkäs työ, voimavarojen tunnistaminen, motivoituminen sekä aktiivinen vapaa-aika. Työllistymisen edellytykset taas muodostuivat tekijöistä ammatillisten valmiuksien vahvistuminen, terveydentila, tietoisuus mahdollisuuksista ja velvollisuuksista sekä voimaantumisen vahvistuminen. Kuviossa 5 on esitetty sekä työkykytekijät että työllistymisedellytykset.

Tarkasteltaessa vajaakuntoisten työttömien koettuja työkykytekijöitä ja työllistymisedellytyksiä eli työllistymistekijöitä rinnakkain, voidaan ne nimetä sisällöllisten vastaavuuksien kautta työllistymislukiksi. Työllistymislukiksi muodostuivat: ammatilliset valmiudet, todettu ja koettu terveys, tietoisuus mahdollisuuksista ja velvollisuuksista, voimaantuminen ja aktiivinen vapaa-aika. Nämä työllistymislukat analysoidaan kuvion jälkeen. Sisennetyt tekstit ovat alkuperäisilmaisuja ja suluissa oleva numero osoittaa, mistä haastattelusta teksti on lainattu.

Kuvio 5. Vajaakuntoisen työttömän työkykytekijät sekä työllistymisedellytykset kuvattuina rinnakkain Työllistymistekijät - nimisenä kirjamallina.

Ammatilliset valmiudet

Antila (2006: 69) toteaa *työn mielekkyyden* kokemuksen vaikuttavan työorientaatioon. Kysyttäessä palkansaajilta työn sisällön ja palkan keskinäisestä tärkeydestä, vain harva pitää niitä työskentelynsä ainoana motivaattoreina – vaikkakin tärkeinä. Vajaakuntoiset työttömät puhuivat työstä toimeentulon näkökulmasta. Työn toivottiin olevan sisällöllisesti mielekäs sekä työtehtävien merkityksellisiä itselle. Työn mielekkäisen tekemiseen liitetäänkin usein määreet työn itsenäisyys, suhteet työkavereihin sekä työn mielenkiintoisuus (Antila 2006: 19). Vajaakuntoisten työttömien puheessa työn itsenäisyyden tärkeys näkyi vaikutusmahdollisuuksina palkan suuruuteen.

Moni oli valmis tekemään urakkaluontoista työtä, sillä hyvä palkka oli selkeä motivaattori. Työ oli puheissa väylä sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä itsenäisyyteen. Työ loi mahdollisuuden yhteisöllisyyteen.

”haluan tehdä töitä....mä oon sosiaalinen ihmisen joka rakastan olla ihmisten parissa” (3)

”ku provisio ja tällaseen niin ku urakkaluontoiseen palkkaan et mitä enemmän mä teen sitä enemmän mä tienaan” (4)

Työ oli paikka, jossa voi näyttää osaamistaan niin itselleen kuin muillekin. Toisaalta mielekäs työ kuvastui saavuttamattomana haaveena kuntoutujien puheessa.

”ku yhteenkään näihin työpaikkoihin en ollu motivoitunu menemään ku mitä siihen jonka menetin” (4)

Ammatillisen valmiuksien vahvistaminen laajuudessaan oli eräs eniten keskustelua herättänyt aihealue. Kursseilta saatu henkilökohtainen ohjaus ja tuki koettiin merkityksellisenä. Tuen saanti lisäsi uskoa itseän ja omiin kykyihin, ilmentyen mm. aktiivisuuden ja osallistumisen lisääntymisenä omassa elämässä. Kettunen ym. (2003: 133 - 134) toteavatkin, että oleellista on löytää pieniä asioita joita kuntoutuja jaksaa, osaa tai kykenee tekemään. Etsitään siis yhteistyössä onnistumisen kokemuksia, jotta voidaan luoda puitteet motivoitumiselle ja mielekkyydelle.

Koulutukseen pääsy ja sitä kautta oman *osaamisen vahvistaminen* nähtiin oleellisena tekijänä työllistymisen kannalta. Osaamisen vahvistaminen onkin kuntoutujan identiteettiä ja uudelleen suuntautumista vahvasti tukevaa (Lindh 2007: 152), mikä näkyi positiivisena ja kannattelevana tekijänä, kun työtaitoja oli. Ihanteellisin tilanne on, kun työn vaatimukset ja työntekijän kompetenssi kohtaavat toisensa tasavertaisesti (Palo-niemi 2004: 21- 23.)

”mä pystyin tekemään paljon sellasta mitä niillä ne ei pysty...mä osasin kutoo mä osasin ommella siis sekin sain tehdä siellä ihan mielenmäärin” (3)

”tuntu sydämessä se että mua tarvitaan että joku kaipaa mua ei kukaan hauku mua eikä sano että mä en osaa mitään, vaan mä todella osasin tehdä jotain” (3)

Toisia askarrutti kouluttautumisen vaativuus suhteessa omiin kykyihin sekä samalla sellaisen alan löytäminen, missä tulevaisuudessa kykenee työskentelemään mahdollisimman pitkään. Omia resursseja analysoitiin opiskelun lisäksi myös työn haun näkökulmasta. Tämän päivän työnhaun metodit koettiin liian vaativiksi.

”vieroksun että pitäisi olla kunnolline CV ja kaikki tällaset ja sitten pitäis olla oma sähköposti...nykyään jotenkin niin että oon vissiin vähän niin ku juntti” (4)

Lindh (2007: 43) totesi, että koulutus kyllä laajentaa työllistymisen mahdollisuuksia, mutta toi myös esille tämän kuntoutujia askarruttavan seikan työnhaun osaamisesta. Hän (2007: 43) jatkoi pohdintaa toteamalla, että haasteellisia tilanteita ovat nimenomaan sosiaaliset ja itsensä markkinoimiseen liittyvät yksilön valmiudet sekä taidot. Ja nämä korostuvat tämän päivän työmarkkinoilla, sillä työvoiman kysyntä kohdistuu erityisesti aloille, jossa vaaditaan moniosaamista (Parpo 2007: 53).

Koettu ja todettu terveys

Hyvä *terveydentila* nähtiin perusedellytyksenä työn teolle. Terveystä puhuttiin kokonaiskäsitteenä, eivätkä kuntoutujat eritelleet sen sisältöä tarkemmin. Toive lääkityksen oikeasta kohdentumisesta tai mahdollisten uusien lääkeyhdistelmien löytymisestä, kuului puheessa. Kuntoutujat uskoivat, että oikea lääkitys vapauttaisi voimavaroja ja sitä kautta mahdollisuudet työntekoon lisääntyisivät. Kivut ja liikerajoitukset täyttivätkin osan kuntoutujien puheesta ja muodostuivat siten yhdeksi oleellisimmista työllistymisen esteistä.

”en mä tällähetkellä pärjäis...mutta jos sais tosissaan nää rajoit liikerajoitteiset ja kivut ja nää pois niin sittenhän siellä vois pärjätä” (2)

”fyysinen työ on vaikeeta tällä hetkellä...kaikki muu sitten kaikki muut on mahdollisia” (5)

Kuntoutujien puheessa painottui siis biolääketieteellinen lähestymistapa terveyteen eli pohdinta sairauksista ja niiden tuomista rajoitteista sekä lääkityksestä (Savola ja Koskinen-Ollonqvist 2005: 11).

Tämä vaikutti olevan yksi oleellisimmista tekijöistä, joka estää työnsaannin. Erityisesti fyysinen terveydentila puhutti. Kukaan ei puhunut terveydentilasta suoranaisesti jakamisen, osaamisen tai voimavarojen näkökulmasta. Nämä käsitteet linkittyivät puheeseen terveydentilan vaikutuksina toimintakykyisyyteen. Eli biopsykososiaalinen lähestyminen terveyteen kuului kuntoutujien puheen läpi, osana yksilön elämäntilannetta ja yhteiskunnallista asemaa (Savola - Koskinen-Ollonqvist 2005: 11).

Terveydentilasta, terveyden tunteesta ja kehon kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnin kokemuksesta kuntoutujat puhuivat paljon. *Kuntoutujien oman kokemuksen terveydestä* on

todettukin erittäin voimakkaasti olevan yhteydessä koettuun työkykyyn (Koskinen ym. 2006: 131).

”Liikerajoitus estää mua ja selkäkivut estää mua päätteellä olemisessa maalaus-hommissa se on täys mahottomuus yhdistelmä” (2)

Koetun terveyden ja koetun työkyvyn välille ei voi kuitenkaan laittaa yhtäläisyysmerkkiä (Koskinen ym. 2006: 131), sillä taustalla voi olla kovinkin moniulotteiset tekijät ja syyt. Työttömyydestä ja alentuneesta terveydestä ja työkyvystä voi helposti tulla itseään vahvistava kierre (Sinervo 2009: 15). Tämä näkyy työttömyyden haitallisina terveyteen, joka vaikuttamaa yksilön toimintakykyisyyteen sekä työn saantiin (Saikku 2009: 13). Positiivisella kokemuksella työnteosta näyttääkin olevan positiivisia vaikutuksia terveyteen.

”Sitä enemmän ku mä olin siellä töissä sitä enemmän niin ku minä itse aloin niin ku tulla terveemmäksi...moni asia oli jäänyt jotka mä en oo saanu tehtyy, yhtäkii mä sain tehtyy kaapit siivottua mä sain kaikki ne työt tehtyy” (1)

Suomessa kuin kansainvälisestikin on tehty mittavia tutkimuksia työttömyyden ja terveyden välisistä suhteista. Voidaankin todeta, että työttömät voivat huonommin ja ovat sairaampia kuin työlliset. Mitään yksiselitteistä syytä tähän ei ole. Merkittävää on, että työttömyyden, sairauden ja köyhyyden voidaan todeta kasaantuvan samoille henkilöille. (Saikku 2009: 13.)

Tietoisuus mahdollisuuksista ja velvollisuuksista

Tiedon saanti sekä tiedon kulku nähtiin erittäin tärkeänä tekijänä työllistymisessä. Kuntoutujat puhuivat *tietoisuudesta, mitä yksilöltä odotetaan ja mitä mahdollisuuksia* yksilöllä on sekä millaisia keinoja hänellä on käytettävissään. Tässä puheessa korostui viranomaisverkoston toimivuus sekä kurseilta saatu ohjaus kuntoutujan näkökulmasta.

”ainakin hyvä toi työkkärin moniste että siel on näitä kurseja ja mitä vakuutus-yhtiöt ostaa...hyvin laaja se s tota ni siinä puitiin kaikki alat” (5)

”työllistymiseni ei erittäin erittäin hyvältä että ku koulu kouluttajalle sanoin ni tota on vielä tämäkurssi Vantaalla laajentanut maailman maailmankuvaani” (1)

Lindh ja Suikkanen (2008: 61- 62) toteavat, että erilaisten kehittämishankkeiden myötä onkin esille noussut tarve uudenlaisten paikallisten ja poikkihallinnollisten palveluverkostojen rakentamisesta. Esimerkkinä ovat mm. eri viranomaistoimijoiden, asiantuntijoiden ja asiakkaan vuorovaikutuksella tapahtuva verkostoituminen. Informaation kulku näissä verkostoissa on haasteellista. Kuitenkin kuntoutuajan tiedon saannin turvaamiseksi on moniammatillista ja monitieteellistä tietoa ja osaamista pyrittävä hyödyntämään nykyistä systemaattisemmin ja avoimemmin, yhteistyössä kuntoutusverkoston eri toimijoiden kesken. (Karjalainen 2008: 23 - 24).

Yhteiskunnan määrittämät linjaukset koettiin tarpeellisina, mutta ne herättivät erilaisia tuntemuksia. Osa koki kurssinaikaisen kulukorvauksen ylenpalttisenä tulona ja samalla tarpeellisena ”kädenojennuksena” yksilön tulevaan suuntaavalle toiminnalle ja aktiivisuudelle. Pohdintaa oli myös tukien poistamisesta ja tällä tavoin pakon edessä työllistymisestä. Tämä jäi lähinnä yhden henkilön tokaisuksi, kuvaten oman tilanteen monimutkaisuutta. Eläkkeelle pääsyn mahdollisuus ja samanaikaisesti vaikeus puhututti paljon. Kuitenkin sen koettiin määräaikaisenakin olevan ratkaisu senhetkiseen elämäntilanteeseen.

”ainut ratkaisu olis vaikka määräaikainen tai toistaiseksi miten se sanotaan...taloudellinen tilanne että säännöllinen tulo kumminkin” (2)

Voimaantumisen

Kannustuksen saaminen ja positiivinen palaute väritti kuntoutujien puhetta, kun he miettivät työssä jaksamista. *Tuki ja kannustus* koettiin rohkaisuna niin kurssin ohjaajilta kuin mahdollisesta työharjoittelupaikasta. Myönteisen palautteen saaminen ja kuntoutuajan elämäntilanteeseen empaattisesti, mutta asiallisesti suhtautuminen koettiin merkityksellisenä omalle jaksamiselle. Ohjaajan tehtävänä onkin Nikkasen (2006: 76) mukaan auttaa kuntoutujaa perehtymään oman elämäntilanteensa moninaisuuteen sekä kuunnella kuntoutujaa aidosti. Kuulluksi tuleminen onkin merkityksellinen tekijä kuntoutuajan kuntoutusprosessin edetessä. (Nikkanen 2006: 76). Tämä sai kuntoutujia uskomaan omiin kykyihinsä lisäten motivoitumista työhön sitoutumiseen.

”kaikki on niin ku mun puolella että kyllä tästä vielä että tarvitse pelätä ja ehkä sekin että tulin työpaikalle että hekin kannustivat” (3)

”metalliteollisuudessa oli kanssa hyvä työporukka” (4)

Kivistö, Kallio ja Turunen (2008: 25 -26) toteavatkin, että työyhteisön luonteva tuki ja vuorovaikutus työyhteisön jäsenten kesken lisäävät koko työyhteisön palautumiskykyä ja jaksamista. Onnistumisen kokemukset nähtiin selkeästi työllistymistä tukevana tekijänä. Kuntoutujan kuulluksi tuleminen ja *henkinen tukeminen* ovat oleellinen tekijä tavoitteiden saavuttamisessa. Luottamuksellisella suhteella voi jo sinällään olla emotionaalisesti korjaava vaikutus. Huomioitavaa on myös, että kuntoutuja ei ole muutoksen kohde vaan häntä on tuettava olemaan kuntoutusprosessinsa subjekti. (Nikkanen 2006: 79.)

Kuntoutujien puheessa tuli ilmi epäily omista kyvistä sekä mahdollisista vahvuuksista. Tähän puheeseen liittyi selkeästi pohdinta *oman identiteetin tärkeydestä*, mutta toisaalta myös ihmetys itsensä laiminlyönnistä. Omien vahvuuksien ja taipumusten ymmärtäminen voi olla vaikeaa. Työelämästä poissaolo asettaa haasteita tarkoittaen, että ensisijaisena kohteena onkin oman minän vahvistaminen tai jopa uudelleenrakentaminen (Lindh 2007: 152).

”Sain todellakin käyttää mun omaa äidinkieltä” (3)

”mun täytyy olla itsenäinen ja mun täytyy saada tehdä jotain on se sitten mitä vaan mutta jotain tehdä” (3)

”laiminlöin itteni täysin tota tos vuosien mittaan, kaikki energia paloi työmailla” (5)

Toimintakyvyn ja jaksamisen vahvistumisen eräänä lähtökohtana on *itsetuntemuksen vahvistuminen* ja aito usko itseeseen (Suikkanen – Linnakangas - Harjajärvi - Martin 2005: 158; Kettunen - Kähäri-Wiik - Vuori-Kemilä - Ihalainen 2003: 25 - 28). Identiteetin vahvistaminen ja työmarkkina-aseman parantaminen kulkevatkin käsi kädessä. (Lindh 2007: 153; Leon - Matthews 2010: 44.)

Omien *voimavarojen tunnistaminen* kuului puheessa jaksamisen ja osallistumisen lisääntymisenä. Voimavarojen lisääntyminen näkyi aitona kiinnostuksena ja pohdintana ympäröivästä maailmasta, ystäväistä ja itsestä. Tämä taas toteutui osalla kuntoutujista arjen elämässä jo energisyytenä ja uudelleen suuntautumisenä.

”sellainen seesteinen olo hyvä olo...hmm se mahdollistaa mahdollistaa asioita”
(1)

”olen paljon energisempi, en pyydä apua vaan mä oma-aloitteinen ” (3)

Voimavarojen kartoittamisessa oleellista on, että kuntoutuja itse pysähtyy aidosti pohtimaan omaa tilannettaan sekä niitä tekijöitä, ihmissuhteita tai itselleen merkityksellisiä asioita, jotka vaikuttavat hänen kuntoutumiseensa ja hyvinvointiinsa. Jotta kuntoutuja voi havaita ja löytää omia voimavarojaan, on hänen saatava mahdollisuus harjoittaa taitojaan sekä toteuttaa tavoitteitaan. Vain näin hän saa realistisen kuvan omasta suoriutumisestaan. (Kettunen ym. 2003: 99 -104.)

Motivoitumisen tärkeydestä sekä samanaikaisesti sen vaikeudesta kuntoutujat puhuivat paljon. Mielekkään työn löytäminen olisi ollut motivaattorina suuri, etenkin jos siihen olisi kuulunut kohtuullinen palkka. Sekä palkka että työnsisältö kuulsivat puheessa tärkeimpinä motivoivina tekijöinä.

”oikeastaan niin se on se niin ku pahin asia mikä jarruttaa vähän tätä hommaa on just se oma motivaatio et kun mä en oikein osaa olla motivoituneena” (4)

”elikä tota niin ku 8 euroo tunti ni se ei motivoinu mua sitten mä olin katkeroitunu siihen kun mä niin ku tavallaan olen tullut niin ku ammattitaitoisena miehenä” (4)

Motivaation suuntaamisen vaikeus, voi johtua sisäisestä vajavuudesta tai energian puutteesta. Sisäisen motivaation puutteen lisäksi voi alhaista motivaatiota selittää myös ulkoiset tekijät. Ulkoisia tekijöitä voivat olla niin palkka kuin lähiympäristöstä saadun tuen määrä. (Härkäpää - Järvikoski 1995: 176 -177.) Työmotivaatiossa on kyse kuntoutujan kokonaistilasta, joka parhaimmillaan energisoi, suuntaa ja pitää yllä hänen toimintaansa työtä kohti (Vartiainen - Nurmela 2002: 188 -190). Berglindin ja Gernerin (2002: 725), mukaan eräs oleellisimmista työhön paluun tekijöistä oli juuri oma tahto eli motiivi työhön. Tahto taas on selkeästi yhteydessä kuntoutujan käsitykseen omasta pystyvyydestään sekä mahdollisuuksistaan (Berglindin - Gerner 2002: 720 – 726).

Haasteelliseksi koettiin *vastuunotto omasta elämästä* lähinnä elämäntapoihin ja työhön sitoutumiseen liittyen. Pelko työpaikan kestävydestä suhteessa omiin sitoumuksiin varjosti suunnittelua tulevalle. Työpaikan menetys omien heikkouksien takia olisi ollut

liian suuri painolasti käsiteltäväksi, sekä toisaalta todistamassa omaa epäonnistumista. *Uskallusta uuteen* yritykseen ei tahtonut löytyä.

”pääsen johonkin töihin mä niin ku valmiiksi jo pelkään et tääkin nyt katkeaa sit-
ten joissain vaiheessa dokaamiseen” (4)

Kuntoutujat puhuivat menneisyyteen liittyvistä kokemuksista, käyttämättä jääneistä tilaisuuksista sekä mahdollisuuksien hukkaamisesta. Puhetta väritti harmaa sävy mene-
tyksistä sekä omien tilaisuuksien tuhoamisesta työelämässä.

”mul oli taas se alkoholiongelma siinä sitten ja se oli viel talon pirtua ni...sitten
käytin vähän väärin...olin räikein tapaus ja ku kehoitettiin sanomaan itteni irti...on
tullu vähän semmonen kolaus” (4)

”toivon että mulle tulis sellanen motiivi niin ku lopettaa” (4)

Järvikoski (1994: 98) toteaa hallinnan tunteen olevan eräs tärkeimmistä arvoistamme
tänä päivänä. Hallinta voi kohdentua elämän, elämäntilanteiden, muutoksien, työn tai
sairauden hallintaan. Hallinnan tunnetta voidaankin pitää resurssina tai voimavarana,
jonka turvin voidaan asettaa tavoitteita ja pyrkiä toteuttamaan niitä. (Järvikoski 1994:
98 -99; Kettunen 2005: 56- 92).

Uudelleen suuntautumisessa on edettävä kuntoutujan voimavarojen mukaisesti. On
etsittävä ja löydettävä omasta elämästä asioita joita osaa, jaksaa, kykenee tekemään
ja jotka tuottavat onnistumisen kokemuksia. Kuntoutusprosessissa tulee edetä pienin
askelin kuntoutujan tavoitteiden suuntaisesti. Yhteenvetona voidaan todeta, että *voi-
maantumisen* tapahtuu kuntoutujan oman toiminnan kautta (Kotiranta 2008: 87- 90).

Aktiivinen vapaa-aika

Kuntoutujat puhuivat runsaasti vapaa-ajasta ja siihen liittyvistä toimista. Liikunta liittyi
monen arkeen voimaannuttavana ja jaksamista tukevana tekijänä. Toisaalta liikunta toi
arkeen aidon kokemuksen levon ja fyysisen rasituksen tunteiden erosta, sillä työstä
johtuva väsymisen kokemus puuttui elämästä. Joidenkin arkea rytmitti myös muu va-
paa-ajan aktiivisuus mm. kirjojen lukeminen.

”olen huomannut että se li liikunta on usein usein tärkeintä minulle” (1)

”mä todella oon tullu paljon että mä liikun enemmän ja tosiaan” (3)

”ittensä hoitamista ja liikuntaa” (5)

Aktiivinen vapaa-aika harrastustoimintoihin tukee kuntoutujan toimintaa sekä tasa-vertaista osallistumista yhteiskunnan jäsenenä (Kettunen 2003: 245). Aktiivisella vapaa-ajalla ja osallistumisella kodin ulkopuoliseen toimintaa saattaa olla myös työkykyä ylläpitäviä tai edistäviä vaikutuksia (Pensola - Järvikoski 2006: 195). Bäckmand (2006: 19 -20) muistuttaa myös, että fyysisesti aktiivinen ihminen kykenee paremmin sietämään sekä hallitsemaan henkistä painetta. Toisaalta liikunnan psykososiaalisten vaikutusten näkökulmasta huomionarvoista on, että liikunta voi edesauttaa kuntoutujan hallinnan tunteen vahvistumista useilla elämänalueilla.

7.2 Työllistymislukien yhteys Toimia – hankkeen suositusvaiheen työ- ja toimintakykykymittareiden teema-alueisiin

Lidh (2007: 110) on todennut, että mitä laajalaisemmin syrjäytymisen ulottuvuudet koskettavat toisiaan, sitä kapeammat ovat vajaakuntoisen työttömän työmarkkinalliset selviytymisen mahdollisuudet. Kartoittaaksemme vajaakuntoisen työllistymistekijöitä on hyvä, että keino- ja menetelmävalikko on laaja, sekä ymmärrys tilanteesta on syvä. Toimian suositusvaiheen arviointimenetelmien teema-alueet ja niihin tulevaisuudessa sijoittuvat asiantuntijatyöryhmän valitsemit mittaus- ja arviointimenetelmät tulevat varmasti osittain helpottamaan tilannetta. Tässä vaiheessa käytössä oli suositusvaiheen työ- ja toimintakykykymittareiden arvioinnin teema-alueet, joten mielenkiintoista oli etsiä yhteneväisyyksiä työllistymistekijöistä muodostuneiden työllistymislukien sekä Toimia- hankkeen suositusvaiheen mittareiden teema-alueiden välillä.

Tarkastelun tuloksena muodostui kolme vertailuluokkaa: a) yhteneväisyys selkeää, b) yhteneväisyys osittaista ja c) ei yhteneväisyyttä. Nämä vertailuluokat kuvaavat miten työkykyluokat asemoituvat suhteessa suositusvaiheen työ- ja toimintakykykymittareiden teema-alueisiin. Selvyyden lisäämiseksi on tulokset esitetty talukossa 4. Taulukossa on esitetty ensin vertailuluokat, joiden alle on sijoitettu Toimia- hankkeen suositusvaiheen mittareiden teema-alueet. Teema-alueiden alapuolelle sijoittuivat kyseisen alueen

kanssa yhtenevät tai osittain yhtenevät työllistymisloukat. Taulukkoon on merkitty myös se työllistymisloukka, jolle ei löytynyt yhtenevää suositusvaiheen työ- ja toimintakykykymittareiden arviointikohteiden teema-alueista.

Taulukko 4. Tulokset Toimia- hankkeen työ- ja toimintakykykymittareiden suositusvaiheen teema-alueiden ja työllistymisloukkien yhteneväisyyksien tarkastelusta.

Toimia – hankkeen suositusvaiheen työ- ja toimintakykykymittareiden teema-alueet ja työllistymisloukat						
a) Yhteneväisyys selkeää					b) Yhteneväisyys osittaista	c) Ei yhteneväisyyttä
Yleinen toimintakyky	Psyykinen toimintakyky	Kognitiivinen toimintakyky	Tuki- ja liikunta-elimistö	Hengitys- ja verenkierto elimistö	Tuki- ja liikunta-elimistö	Tietoisuus mahdollisuuksista ja velvollisuuksista
↕	↕	↕	↕	↕	↕	
Koettu ja todettu toimintakyky	Ammatilliset valmiudet	Ammatilliset valmiudet	Koettu ja todettu toimintakyky	Koettu ja todettu toimintakyky	Aktiivinen vapaa-aika	
↕	↕					
Ammatilliset valmiudet	Voimaantuminen					

Kuntoutujan toimintakykyä määritellään ICF-viitekehityksessä hänen terveydentilansa sekä yksilöllisten että ympäristötekijöiden välisenä suhtena (Lindh 2007: 62 - 63). Toimia – hanke on suositusvaiheen työ- ja toimintakykykymittareiden teema-alueissa lähestynyt työttömien toimintakykyä painottaen lääketieteellistä lähestymistapaa. Tässä ajattelussa on lähdetty ihmisen ominaisuuksien ja työn vaatimusten välisestä kuormakuormitusmallista (Ilmarinen ym. 2006a: 19; Savola - Koskinen-Ollonqvist 2005: 11). Kuntoutuksen kontekstissa tämä tarkoittaa tarkastelua vajaavuus paradigman näkökulmasta, jolloin yksilön toimintakyvyn esteenä on jokin hänessä oleva vika, vamma tai sairaus. (Järvikosi – Härkäpää 2004: 55). Todentamalla mm. vian tai vaikuttamalla siihen, voitaisiin saada aikaiseksi positiivisia muutoksia yksilön toimintakyvyssä ja työllistymisessä (Puumalainen - Vilkkumaa 2000: 16 – 41).

Toimia – hanke ei ole kuitenkaan tyytynyt toimintakyvyn tarkasteluun vain tästä näkökulmasta. Moniulotteisuutta on saatu lisäämällä psyykkisen ja kognitiivisen toimintakyvyn osa-alueet. Tällöin tarkastelukulma laajenee yksilön tasolla mm. stressinsietokykyyn, hallinnan tunteeseen, työssä jaksamiseen sekä osaamisen, oppimisen ja muistin toimintoihin. (Ilmarinen ym. 2006a: 19). Valittujen teema-alueiden arvioin-

mittarit tulevat toki peittämään laajemman alueen, sillä raja esim. psyykkisen ja kognitiivisen toimintakyvyn mittareiden alueella on osittain häilyvä. Mittareilla saatu tieto muodostaa siten laajemman ”peiton” ja on vastaamassa laaja-alaisemmin yksilön tilanteeseen. Vastuu siirtyy siten mittareiden käyttäjille, joiden tulee olla tietoisia mitä mittaria käyttävät ja miksi. Tulokset saatuaan on vielä ymmärrettävä mitä tulos kertoo yksittäisen henkilön tilanteesta ja millä tavoin tähän tulee reagoida.

Vajaakuntoisen työttömän näkökulmasta sosiaalisen tai psykososiaalisen toimintakyvyn alue puuttuu suositusvaiheen mittareiden tema-alueissa. Kuitenkin on viitteitä, että sosiaalinen osallisuus, vaikuttamismahdollisuudet ja vuorovaikutuksen tärkeys ovat työkyvyn kannalta merkittäviä. (Pensola – Järvikoski 2006: 194; Koskinen ym. 2006: 150; Sainio ym. 2006: 143). Pensola ja Järvikoski (2006: 194) ovat todenneet, jos yksilöllä ei ole voimavaroja sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitoon, ei hän toimintarajoitteidensa vuoksi selviä työelämässä. ICF-luokituksessa on yhtenä aihealueena ihmisten välinen vuorovaikutus ja ihmissuhteen (Sainio ym. 2006: 143). ICF – viitekehyksen mukaisesti kontekstuaaliset tekijät sisältävät yksilön koko elämän ja elämisen taustan. Näistä tekijöistä ympäristötekijät ovat se fyysinen, sosiaalinen ja asennepäristö, jossa ihmiset asuvat ja ovat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisiinsa. (Stakes 2005: 10 – 17.) Oleellista on ymmärtää, että ympäristötekijät ja yksilölliset tekijät voivat olla vaikuttamassa yhdessä lääketieteellisten tekijöiden kanssa yksilön terveydentilaan.

Vajaakuntoisen työkykytekijöistä aktiivisen vapaa-ajan voidaan osittain todeta linkittyvät tuki- ja liikuntaelämisen tema-alueeseen, silloin kun kyseessä on fyysinen aktiivisuus. Aktiivisessa vapaa-ajassa on kuitenkin kyse muustakin kuin fyysisestä aktiivisuudesta. Vapaa-aika voidaan siten liittää kuuluvaksi sosiaalisen, psykososiaalisen ja toki osittain yleisen toimintakyvyn temoihin. Kyseessä on voimakkaasti osallisuuteen ja vuorovaikutukseen sekä identiteettiin liittyvät tekijät. Aktiivinen vapaa-aika kuvastuu vajaakuntoiselle työttömälle tärkeänä elämän sisältönä vailla työn stressiä ja velvollisuuksia (Luomanen 2006: 74).

Informaation kulkuun, tietoisuuden lisääntymiseen ja velvollisuuksien hahmottamiseen kuuluvaa tema-aluetta ei löydy. Toisaalta voidaan katsoa, että yleiseen toimintakyvyn tema-alueeseen kuuluvien havainnoinnin ja haastattelun sekä psyykkiseen toiminta-

kyvyn arviointimenetelmien kautta saadaan ymmärrystä näistäkin tekijöistä. Näiden tekijöiden tunnistamista varten on verkostoyhteistyö avainasemassa. Kuten Lindh ja Suikkanen (2008: 61- 62) ovat todenneet erilaisten kehittämishankkeiden kautta, että kuntoutuksessa olisi tilaus uudenlaisten paikallisten sekä poikkihallinnollisten palveluverkostojen rakentamisen tärkeydelle. Työkyvyn arvioinnin määrittämisessä kuntoutujan tietoisuuden lisäämiseksi näitä voisivat olla eri viranomaistoimijoiden ja asiakkaan sekä asiantuntijoiden vuorovaikutuksella kuntoutuksen, koulutuksen ja työllistymisen rajapinnoilla tapahtuva verkostoituminen.

8 Pohdinta

Työttömyys on monien eri tekijöiden summa. Työelämän muutosvauhti vaatii yksilöltä monentasoista ymmärrystä omista kyvyistään sekä tietoisuutta niistä taidoista, joiden turvin hän voi tässä vauhdissa selvitä. Lindh (2007: 17) toteaaakin työelämän olevan samanaikaisesti monimutkaista ja haastavaa. Muutosvauhti nostaa työntekijän osaamisvaatimukset sekä muutosvalmiudet aivan uudelle tasolle. Puhutaan elinikäisestä oppimisesta sekä osaamisen horisontaalisuudesta, joka lisää yksilön työnhaun mahdollisuuksia ja työnantajan näkökulmasta se lisää työntekijän sijoittamisen helpoutta – vaihteleviin työmarkkinatilanteisiin sopeutuen. Aktiivisen työvoimapolitiikan näkökulmasta tavoitteena on työttömien työllistäminen avoimille työmarkkinoille suoraan tai koulutuksen avulla. (Holm ym. 2005: 19; Kuusinen 2010: 7). Koulutus voikin tarjota mahdollisuuden sijoittua paremmin työmarkkinoille, mutta muodollisen koulutuksen ohella etenkin sosiaaliset ja itsensä markkinoimiseen liittyvät valmiudet korostuvat entisestään. (Lindh 2007: 42 – 43).

Vajaakuntoinen työtön – työllistymisen vaikeus

Kasvion (2005: 65 - 67) mukaan työmarkkinallinen elämänkaari ei tule automaattisesti olemaan katkeamaton. Työelämästä voi joutua sivuun monista eri syistä, joista eräs on vajaakuntoisuus. Tällaisessa tilanteessa edellytetään yksilöltä sopeutumista opiskelijan, työnhakijan tai vajaakuntoisen työttömän rooleihin. Vajaakuntoinen työtön hakee työtä osaamisensa ja kiinnostuksensa alueelta, kuten muutkin työnhakijat. Työtä hakiessaan hänen on silti mahdollisesti karsittava työpaikkoja vajaakuntoisuutensa vuoksi. Haasteina vajaakuntoisella työttömällä on selvittää missä työtehtävissä hänen terveytensä, osaamisensa, työn mielekkyys, motivaatio ja työkyky kohtaavat. Työttömyys jo sinällään ”merkitsee” yksilön, mutta vajaakuntoisuuden määritelmä vain suurentaa tämän stigman kokoa.

Kuusinen (2010: 1-2) totesi vajaakuntoisuuden määrittelyn olevan kaksiportainen. Lääkärin diagnoosi ei tee työnhakijasta vielä vajaakuntoista, vaan lääkärin diagnosoiman vian, vamman tai sairauden tulee aiheuttaa henkilölle huomattavaa työn saamisen, työssä pysymisen tai työssä etenemisen mahdollisuuksien kaventumista. Tämän pro-

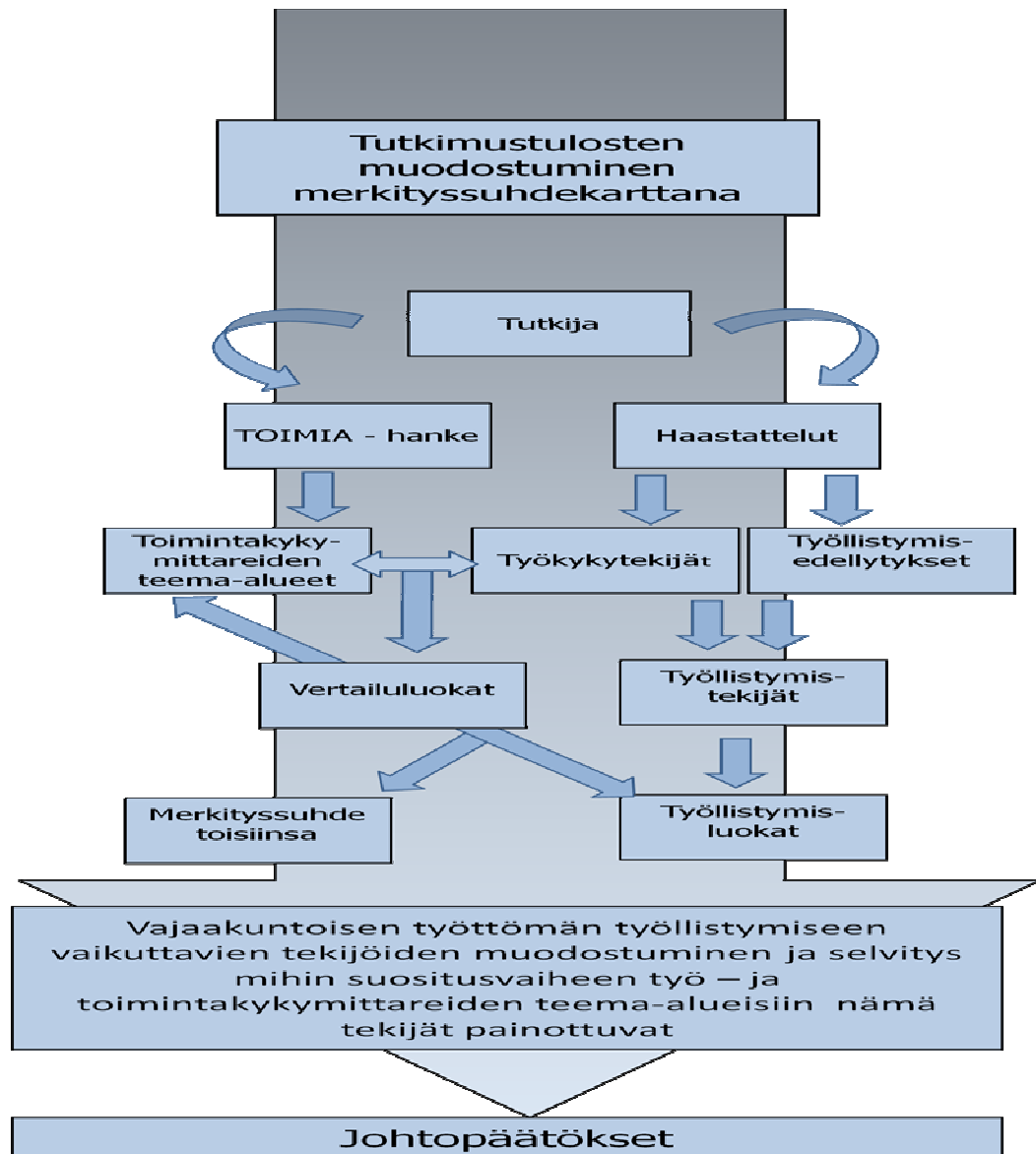
sessin jälkeen voi työvoimapalveluasetuksen mukaan työvoimavirkailija tehdä vajaakuntoisesta työnhakijasta vajaakuntoisuus – diagnoosimerkinnän. Tämä prosessi varmaankin henkisesti aluksi helpottaa yksilön tilannetta, mutta työnhaun ja työkykyisyyden näkökulmasta on hän siirtynyt vaikeasti työllistyvien tai työllistettävien ryhmään. Mahdollisuudet työmarkkinoilla ovat siis kaventuneet.

Vajaakuntoisuutta määrittävät ensisijaisesti terveydelliset seikat – viat ja puutteet, joihin voidaan todeta työllistymistä lähestyttävän kuntoutuksen paradigman vajaavuuden näkökulmasta. Toisaalta vajaakuntoisuutta aiheuttavat yksilön sosiaaliset ja psyykkiset, kognitiiviset, toimintaympäristöön ja työnhaun hallintaan liittyvät tekijät, tai näiden kaikkien summa. Tästä tarkastelukulmasta lähestyttäessä vajaakuntoisuuden perustana on paradigman laajentunut valtaistava ajattelutapa (Järvikoski – Härkäpää 2004: 55). Työllistymisessä on vahvasti kyse sosiaaliseen toimintaympäristöön liittyvistä tekijöistä, joten liikutaan sosiaalisen kuntoutuksen kontekstissa, vaikkakin määrittävinä tekijöinä ovat olleet terveydelliset seikat. Lindhin (2007: 53) maininta WHO:n määritelmästä tukee edellä mainittua ajatusta. WHO:n määritelmässä pyritään vähentämään vajaakuntoistuvien olosuhteiden vaikutuksia tavoitellen vajaakuntoisen sosiaalista integraatiota.

Työllistymisen ja kuntoutuksen asiantuntijoilta tämä vaatii laaja-alaista ymmärrystä vajaakuntoisten työllistymiseen vaikuttavista tekijöistä. Eräs oleellinen vajaakuntoisen työllistymisen edellytyksiin vaikuttava tekijä on työkyky ja sen määrittäminen (Lindh 2007: 175), joihin etsittiin vastausta tässä tutkimuksessa kysymällä vajaakuntoisilta työttömiltä itseltään heidän kokemuksiaan työkykytekijöistä ja työllistymisen edellytyksistä.

Tutkimustulosten tarkastelua

Tutkimuksessa haettiin vastauksia kolmeen eri tutkimuskysymyksen. Sisällönanalyysin avulla saatiin aineistosta vastukset vajaakuntoisen työttömän kokemukseen työkykytekijöistä sekä työllistymisedellytyksistä. Toimia – hankkeen suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden teema-alueista ja työkykytekijöistä etsittiin vastaavuuksia kolmannen tutkimuskysymyksen kautta. Tutkimustulosten muodostuminen kokonaisuudessaan sekä niiden merkityssuhteet on esitetty kuviossa 6.

Kuvio 6. Tutkimustulosten muodostuminen merkityssuhdekarttana.

Vajaakuntoisten työttömien kokemuksia työkykytekijöistä ja työllistymisedellytyksistä tarkastellaan tässä ICF-viitekehyksen kautta. ICF- luokituksen tarkoituksena on luokitella toimintakyky ja toimintarajoitteet monitahoisesti vuorovaikutteisena kehitysprosessina (Stakes 2004: 18).

Vajaakuntoisten työttömien lähestymistapa työllistymistekijöihin oli samanaikaisesti sekä ICF-viitekehyksen lääketieteellisen mallin että sosiaalisen mallin mukainen (Stakes

2004: 19). Lääketieteellisen mallin mukaisesti he lähestyivät työllistymistekijöitä terveydentilan ja fyysisten rajoitteiden eli ruumiin/kehon toimintojen ja vajavuuksien näkökulmista. Tällöin kyseessä on kuntoutuksen näkökulmasta vajavuusparadigman mukainen lähestymistapa (Järvikoski – Härkäpää 2004: 55). Terveydentila muodostui sairauksien tuomista toimintarajoitteista, kivuista, liikerajoituksista sekä sopivan lääkeytyksen löytymisestä. Näitä tekijöitä he eivät suoranaisesti linkittäneet jaksamiseen, osaamiseen tai voimavaroihin liittyvinä tekijöinä, vaan terveys muodostui kaiken kattavaksi perusedellytykseksi työkyvylle. Syynä terveydentilan näin selkeästi työllistymiseen vaikuttavana tekijänä voi myös olla se, että vajaakuntoisuus määritellään nimenomaan terveydentilan kautta. Terveydentila on siten jo ”annettu valmiina oikeana vastauksena”. Mielenkiintoista olisi nähdä miten tärkeänä seikkana vajaakuntoiset työttömät pitäisivät terveyttä työkyvyn kannalta, jos vajaakuntoisuutta määriteltäisiin esim. sosiaalisten tekijöiden kautta?

Voimaantuminen laaja-alaisena käsitteenä nousi selkeästi esille vajaakuntoisten työttömien kokemuksissa työllistymistekijöistä. Voimaantuminen kuului osittain sekä ICF-viitekehyksen lääketieteelliseen malliin lähinnä psykologisten toimintojen kautta että sosiaalisen malliin lähinnä sosiaalisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Merkittäviä tekijöitä olivat itsetuntemus, oman identiteetin vahvistuminen, voimavarojen tunnistaminen, uudelleen suuntautuminen sekä motivoituminen. Kaikki kuntoutuksen valtaistavan tai ekologisen toimintamallin mukaisia määreitä (Järvikoski – Härkäpää 2004: 55). Kuntoutujat siis itse nostivat työllistymistekijöiksi yksilön subjektiivisen tunnistamisen, jossa yksilö aktiivisesti suunnittelee omaa elämäänsä. Näiden yksilön sisäsyntyisten tekijöiden lisäksi voimaantumiseen kuului tuen ja kannustuksen saaminen lähiyhteisöstä, ohjaajilta sekä työpaikasta, jolloin sosiaalisten suhteiden merkitys kasvoi. Tuen saanti ja elämäntilanteeseen empaattisesti suhtautuminen koettiin merkityksellisenä omalle jaksamiselle. Nikkasen (2006: 76) mukaisesti kuulluksi tuleminen on kuntoutusprosessin edetessä hyvin oleellinen tekijä.

Ammatillisiin valmiuksiin kuuluvat käsitykset mielekkästä työstä sekä osaamisen vahvistamisesta, yhtenevät ICF-viitekehyksen suoritusten ja osallistumisen osa-alueen kanssa (Stakes 2004: 14). Ammatillisissa valmiuksissa on selkeä pohdinta koulutuksen ja osaamisen vahvistamisen tärkeydestä suhteessa työelämään ja sinne pääsyyn. Kyseessä ovat omat valmiudet ja osaaminen suhteessa työnsisältöön sekä

vuorovaikutukseen muiden työntekijöiden kanssa. Palautteen saaminen näkyi aktiivisuuden lisääntymisenä ja osallistumisena. Kuntoutujat toivat itse esille kuntoutuksen valtaistavan paradigman mukaisen näkökulman, että toiminnan laadun tulee olla uusien mahdollisuuksien löytämistä yksilön sekä ympäristön resursseja kehittämällä (Järvikoski – Härkäpää 2004: 55).

ICF-viitekehyksen mukaisia kontekstuaalisia tekijöitä (Stakes 2004: 16) olivat tietoisuus mahdollisuuksista ja velvollisuuksista. Nämä tekijät muodostivat kuntoutujan elämisen taustan - kehykset. Yhteiskunnan määrittämät linjaukset koettiin tarpeellisina, mutta hämmennystä tuottivat mm. ymmärrys eläkkeelle pääsyn kriteereistä. Työttömyyden ja vajaakuntoisuuden mukanaan tuoman verkoston toimivuus ja tiedon saanti koettiin erittäin oleellisena oman tulevaisuuden kannalta. Vajaakuntoisilla työttömillä oli siis selkeä tarve ekologisen kuntoutuksen paradigman mukaiseen asiakkaan rooliin, jossa kuntoutuja on aktiivinen osallistuja ja omaa elämäänsä suunnitteleva subjekti. (Järvikoski – Härkäpää 2004: 55).

Aktiivinen vapaa-aika kuuluu ICF-viitekehyksessä sekä lääketieteelliseen ruumiin/kehon toiminnot osioon fyysisiltä elementeiltaan. Toisaalta vapaa-aikaan kuului osallisuuden ja aktiivisuuden näkökulmasta suoritusten ja osallistumisen osioon. Kyseessä on myös kontekstuaalisten tekijät ja erityisesti yksilölliset tekijät, joita määrittävät elämäntavat ja sosiaalinen tausta. Aktiivinen vapaa-aika osoittautui monitahoiseksi ja moniulotteiseksi. Kettunen (2003: 245) toteaa harrastustoiminnan tukevan kuntoutujan aktiivista toimintaa sekä tasavertaista osallistumista yhteiskunnan jäsenenä. Harrastustoiminnalla saattaa olla työkykyä ylläpitäviä ja edistäviä vaikutuksia (Pensola – Järvikoski 2006: 195). Kuntoutuksen ekologisen paradigman mukaisesti on oleellista huomioida kuntoutusprosessissa yksilö ja hänen toimintaympäristönsä, joka tässä muodostuu aktiivisesta vapaa-ajasta.

Tutkimuksen kolmantena tehtävänä on verrata saatuja työkykytekijöitä Toimia - hankkeen suositusvaiheen työ- ja toimintakyvyn arviointimittareiden teema-alueisiin. Teema-alueita on viisi ja niiden sisältö avattiin kokousmuistion ja kirjallisuuden avulla. Haavoituttavaa tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta on se, etten tutkijana tarkalleen tiedä, miten nämä viisi teema-alueita avautuvat Toimian Toimintakyky työikäisillä – työryhmän jäsenille. Tämän vuoksi ovat teema-alueet avattu mahdollisimman yleisellä tasolla

sekä huomioiden ne mittarit, jotka oli tässä vaiheessa valittu sekä kaikki asiaan liittyvä informaatio kokousmuistiosta.

Vajaakuntoisen työttömien työkykytekijät painoutuivat selkeimmin psyykkiseen teema-alueeseen. Seuraavaksi eniten yhteneväisyyttä löytyi yleisen toimintakyvyn sekä tuki- ja liikuntaelimestön että hengitys- ja verenkiertoelimestön osalta. Näiden teema-alueiden ja niihin sijoittuvien arviointimittareiden kautta kyetään selvittämään vajaakuntoisen työttömän terveydentilaa ja toimintarajoitteita. ICF-viitekehyksessä terveydentila kuuluu ruumiin/kehon toiminnot osa-alueeseen (Stakes 2004: 12). Työttömien työ- ja toimintakyvyn arviointi tulee siis vaikuttamaan kattavalta, kun selvitetään sairautta, vikaa, vammaa tai niiden aiheuttamaa toimintarajoitetta.

Tarvetta olisi ollut sosiaalisen toimintakyvyn tai psykososiaalisen toimintakyvyn osa-alueelle. Sillä työkyky tekijöinä nousi esille vuorovaikutus, yhteisöllisyys, mielekäs työ sekä harrastukset. Toisaalta sosiaalisten suhteiden ylläpito vaatii voimavaroja (Pensola - Järvikoski 2006: 194). Voimavarojen vähyys näkyy heikkona yhteydenpitona tai sen muodostamisena vieraiden kanssa. Tämä taas voi kertoa niin hankalista toimintarajoitteista, ettei niiden kanssa selviä työelämässä. Vuorovaikutusongelmien on todettu liittyvän huonoksi koettuun työkykyyn (Koskinen ym. 2006: 150) ja toisaalta työn ominaisuudet korostavat henkisen ja sosiaalisen työ- ja toimintakyvyn tarvetta. (Ilmarinen 2006b: 409). Sainio ym. (2006: 143) toteavat, että ICF- luokituksen mukaisesti kontekstuaaliset tekijät sekä yksilön lääketieteellinen terveydentila vuorovaikuttavat toistensa kanssa määräten yksilön toimintakyvyn tason ja laajuuden. (Stakes 2004: 19).

Tulosten tarkastelussa vaikuttaa siltä, että vajaakuntoiset työttömät tarkastelivat kuntoutusta ekologisen paradigman näkökulmasta, jossa sosiaalisilla tekijöillä sekä yhteiskunnan työpoliittisilla suuntauksilla ja valinnoilla on työllistymisen näkökulmasta suuri merkitys. Työkykyisyyden ja työllistymisen arviointiin oli suositusvaiheessa valikoitunut arviointimittareiden teema-alueita, joissa liikutaan vajavus paradigmapästä kohti laajempaa valtaistavampaa ymmärrystä. Silti painotus on enemmän vian, vamman tai sairauden määrittämisessä, jossa toimenpide ehdotelmaksi voi helposti nousta tämän ongelman poistamiseen tähtäävät toimet. Työllistymisen asiantuntijoille tämä asettaa haasteita työkykyisyyden arviointiin, sillä suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareita

den teema-alueiden lisäksi tulee kartoittaa myös kuntoutujan sosiaalinen- ja psykososiaalinen toimintakyvyn sekä hänen toimintaympäristönsä.

Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelu

Kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisessa aineiston analyysissä on keskeistä luokittelujen tekeminen sekä selvittää luokittelujen perusteet. Luokittelut ovat kokonaisuudessaan luettavissa tutkimuksen liitteissä 4 ja 5, joissa on esitetty luokkien muodostuminen pelkistetystä ilmaisusta aina yläluokkiin sekä pääluokkiin. Luotettavuutta on pyritty lisäämään, myös tarkalla kerroinnalla teemahaastatteluun liittyvistä olosuhde ym. tekijöistä. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2003: 213- 214.)

Tutkimuksen pyrkimyksenä on tehdä tietoisia ja eettisesti perusteltuja ratkaisuja (Hirsjärvi ym. 2003: 26). Peruslähtökohtana tieteen tekemiselle on tieteen vapaus: vapaus valita tutkimus aiheensa, vapaus toteuttaa sekä vapaus julkistaa tutkimuksensa haluamallaan tavalla. Tieto ja vapaus tuovat myös vastuuta, joka pitää sisällään tieteen itsekontrollin. Sen yksi muoto on tieteellisen tiedon metodisen oikeellisuuden tarkastelu. (Lötjönen 2003: 47- 57.) Jo tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu eli kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Lähestymiskulmia tutkimukseen on monta, mutta tämä tutkimus perustuu kuntoutujan äänen kuulluksi tekemiseen. Tutkimuksen kohteena olevien vajaakuntoisten työttömien kohtelussa on kiinnitetty huomiota esimerkiksi tiedon hankinta tapoihin. Kaikki haastateltavat ovat osallistuneet tutkimukseen vapaaehtoisesti ja ovat olleet tietoisia mahdollisuudestaan keskeyttää tutkimus välittömästi, jos niin haluavat (Hirsjärvi 2003: 26–27).

Tutkimusaineisto on validi eli se käsittelee tutkittavaa ilmiötä, sillä kaikilla teemahaastatteluun osallistuneilla henkilöillä on henkilökohtaista kokemusta vajaakuntoisuudesta sekä työttömydestä. Saadut tulokset vastaavat asetettuihin tutkimuskysymyksiin vajaakuntoisten työttömien kokemuksesta työkykytekijöistä ja työllistymisedelytyksistä (Anttila 2006: 470). Asetetut kysymykset sekä teemahaastattelu runko on testattu ennen varsinaista haastattelua, jotta tutkija kykeni tekemään siihen tarvittavia muutoksia. Näin varmistettiin, että saadaan juuri sitä tietoa, mitä oli lähdetty hakemaan.

(Anttila 2006: 470). Tutkijana olen huolehtinut, että valitut metodit tukevat tutkimusta ja että tutkimus etenee sille suunnitellussa aikataulussa

Tutkimusprosessin arviointi

Tutkimuksen kohteena oli kokemus työkyvystä ja työllistymistekijöistä ja näkökulman tähän kontekstiin toi vajaakuntoinen työtön henkilö koko elämänsä aikana. Tutkimus eteni yksilölähtöisestä ajattelusta laajeten verkoston kautta, saaden yhteiskunnallisia vaikutteita. Verkostoitumisen elementteinä oli yhteistyö Toimia-hankkeen kanssa. Hankkeen kautta tutkimus saavutti yhteiskuntapoliittisesti mielenkiintoisia näkökulmia, samalla osallistuen keskusteluun vajaakuntoisen työttömän työllistymistekijöistä.

Toimia -hankkeen etenemisen seuraaminen ja siihen osallistuminen, ovat antaneet laajempaa ymmärrystä kansallisista hankkeista sekä niiden tärkeydestä. Asiantuntijoiden välinen työskentely sekä laaja-alainen tietämys aihealueesta ovat olleet lisäämässä omaa kiinnostustani teema-alueeseen. Valitettavasti en päässyt osallistumaan kaikkiin mahdollisiin palavereihin, mutta erittäin suurella mielenkiinnolla olen tutustunut kaikkien materiaaliin, jonka olen saanut.

Itse tutkimuksen tekeminen on painottunut kevät - syksyyn 2010, mutta toisaalta olen tarvinnut perehtymisaikaa tutustuakseni teoreettiseen taustaan sekä laajentaakseni ymmärrystäni. Näin ollen aikataulusta lipeäminen ei muodostunut ongelmaksi, vaan pystyin kääntämään sen voimavaraksi. Saatuaani litteroidun aineiston, luin sitä useita kertoja läpi – ja jätin aineiston odottamaan viikoiksi. Tämänkin teko osoittautui hyväksi ja minulle sopivaksi ratkaisuksi. Ottamalla etäisyyttä kirjattuun aineistoon, aloitinkin pohtimisen mielessäni ja olin valmiimpi aineiston analysointiin, kun sen aika tuli. Tutkimuksen tekemistä voidaan kuvata loppukirinä tutkimuksen tuloksia tarkastellen sekä kirjallista tuotosta tehden. Tässä vaiheessa helpotusta olisi tuonut loman pitäminen päätyöstä, jotta aikaa pitkäkestoiselle pohdinnalle ja kirjoittamiselle olisi ollut enemmän.

Prosessina tämä tutkimus on ollut erittäin opettavainen. Käsitykseni vajaakuntoisen työttömän työllistymiseen vaikuttavista tekijöistä on osittain vahvistanut aiempaa tietämystäni, mutta toisaalta tehnyt näkyväksi näiden tekijöiden kerroksellisuuden sekä

vaikutuksen toisiinsa. Huomaan työotteessani tapahtuneen lisääntyneen ymmärryksen tuoman rauhan, kaiken kiireen keskellä.

Haasteita tulevalle

Tutkimus toi monipuolisesti esille vajaakuntoisten työttömien työkykyyn ja työllistymiseen liittyviä tekijöitä, sekä yhteneväisyyksiä Toimia -hankkeen suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden arviointimenetelmien teema-alueisiin. Haasteena on miten tätä tutkimusta voi tulevaisuudessa hyödyntää?

Vajaakuntoisen työttömän kuntoutujan näkökulmasta tutkimus voi selventää työkyvyn arviointiprosessia. Tulokset voivat olla ohjaamassa tulevaisuudessa työ- ja toimintakykymittareiden valitsemista vajaakuntoisten työttömien työkyvyn arvioimisessa. Tutkimus tulokset lisäävät lukijan tietoisuutta työllistymistekijöiden kerroksellisuudesta ja merkityssuhteista toisiinsa. Tämä taas luo käsityksen kuntoutuksen asiantuntijoille, minkälaisista interventioista kuntoutuja hyötyy ja mihin hänellä ehkä on voimavaroja.

Ammatillisen kuntoutuskurssin sisällön kehittämisen näkökulmasta tämän tutkimuksen avulla on saatu lisätietoa, mitä toivottiinkin. Kehittämishaasteena ehdotan tutkimusta nyt olemassa olevien kuntoutuskurssien sisältöjen ja toteutustapojen sekä tämän tutkimuksen tuottamien työllistymistekijöiden yhteneväisyyksien kesken. Olisi mielenkiintoista havainnoida, mistä kuntoutuskursseilla todellisuudessa puhutaan ja miten. Miten ohjaukselliset painotusalueet näkyvät, millaisia toiminnallisia menetelmiä käytetään ja miten kuntoutujan osallisuus sekä voimaantumisen näkyvät kuntoutuskurssin arjessa? Ja tulevatko tämän tutkimuksen avulla saadut työllistymistekijät käsitellyiksi?

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tämä tutkimus on pientä, mutta sen käsittelemä aihealue on tärkeydeltään suurta. Tämä tutkimus tuo näkyväksi sen, miten työllistymiseen liittyvät tekijät nähdään helposti vain yksilön toimintarajoitteiden ja vajaavuuksien kautta mitattavina tekijöinä. Tällöin tavoitellaan toimintarajoitteiden näkyväksi tekemistä ja niiden poistamiseen suuntaavia interventioita. Kuitenkin vajaakuntoisten työttömien ääni on tuottanut hyvinkin toisenlaista ajateltavaa työllistymisestä sosiaalisen toimintakyvyn, voimaantumisen ja ammatillisten valmiuksi-

en vahvistamisen muodossa. Onko edes mahdollista löytää kaikille vajaakuntoisille työtömille avoimilta työmarkkinoilta työtä, jota he tekevät kahdeksan tuntia päivässä? Työllistymistymistä tulisi tarkastella yhteiskunnallisesti työnsisältöjen, työntekotapojen, työkulttuurin, työaikojen sekä erilaisten eläkejärjestelyjen näkökulmasta aiempaa tiiviimmin. Tarvitaan näkemystä uudentlaisista työnteon ja taloudellisten tukien yhdistelmistä, jossa työtä tehdään niillä resursseilla ja voimavaroilla, joita yksilöllä on, samalla mahdollistaen osallisuuden tässä yhteiskunnassa. Päätelmänä voin todeta, että työllistymisen mahdollistamiseksi työympäristön täytyy olla valmis muutokseen yhdessä työntekijän kanssa.

Lähteet

- Antila, Juha 2006. Työn mielekkyydestä ja mielettömyydestä. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Anttila, Pirkko 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. Hamina: Akatiimi Oy.
- Ammatillinen aikuisten pitkäkestoinen kuntoutuskurssi. Kiipulan ammattiopiston aikuis-koulutuksen esite. 2010.
- Aspvik, Ulla 2003. Psyykkisesti vajaakuntoisen avotyötoiminta – toiminnan kehittämis-prosessi ja merkitys osallistujien elämänlaadulle. Verkkodokumentti.
<<http://herkules oulu.fi/isbn9514271289/isbn9514271289.pdf>>. Luettu 12.9.2010.
- Berglind, Hans. – Gerner, Ulla. 2002. Motivation and return to work among the long-term sicklisted: an action theory perspective. Disability and rehabilitation. Volume 24, (14), 719–726.
- Bäckmand, Heli 2006. Fyysisen aktiivisuuden yhteys persoonallisuuteen, mielialaan ja toimintakykyyn. Pitkäaikaisseurantatutkimus ikääntyvillä miehillä. Helsinki: Yliopistopai-no.
- Gould, Raija – Ilmarinen, Juhani - Järvisalo, Jorma – Koskinen, Seppo 2006. Työkyvyn ulottuvuude – yhteenveto ja päätelmät. Teoksessa Gould, Raija – Ilmarinen, Juhani – Järvisalo, Juhani - Koskinen, Seppo (toim.): Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 – tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Ehdotuksia työurien pidentämiseksi. Työelämän loppuraportti 1.2.2010. Verkkodoku-mentti.<www.ek.fi/www/fi/tutkimukset_julkaisut/2010/2.../TEResitys010210.pdf>. Luettu 3.4.2010, 11,19.
- Heponiemi, Tarja – Wahlström, Mikael – Elovainio, Marko – Sinervo, Timo – Aalto, Anna-Mari - Keskimäki, Ilmo 2008. Katsaus työttömyyden ja terveyden välisiin yhteyksiin. Työ - ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 14/2008. Verkkodokumentti.
< http://www.temjul_14_2008_tyo_ja_yrittajyys>. Luettu. 19.11.2009.
- Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko - Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Holm, Pasi – Jalava, Jukka – Ylöstalo, Pekka 2006. Työttömien työkyky vuonna 2005. Vertailuja palkansaajiin. Työpoliittinen tutkimus. Verkkodokumentti.
<http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt308.pdf>. Luettu 12.8.2010.
- Hyvinvointi2015-ohjelma. Sosiaalialan pitkänaikavälin tavoitteita. Verkkodokumentti.
< http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1061491>. Luettu 19.5.2010.
- Härkäpää, Kristiina - Järvikoski, Aila 1995. Kuntoutusmotivaatio, suunnitelma ja pro-
sessiohjaus. Teoksessa Suikkanen, Asko – Härkäpää, Kristiina – Järvikoski, Aila -
Kallaranta, Tapani – Piirainen, Keijo – Repo, Marjatta – Wikström, Juhani (toim.): Kun-
toutuksen ulottuvuudet. Juva:Werner Söderström Osakeyhtiö.

Ilmarinen, Juhani - Gould, Raija – Aila, Järvikoski - Järvisalo, Jorma 2006a. Työkyvyn moninaisuus. Teoksessa Gould, Raija – Ilmarinen, Juhani – Järvisalo, Juhani - Koskinen, Seppo. Työkyvyn ulottuvuudet (toim.): Terveys 2000 – tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Hakapaino Oy. 13, 28 – 34, 311–319.

Ilmarinen, Juhani 2006b. Pitkää työuraa! Ikääntyminen ja työelämän laatu Euroopan unionissa. Työterveyslaitos. Sosiaali- ja terveysministeriö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Jokinen, Esa - Luoma-Keturi, Natalia 2005. Koulutuksesta välineitä yksilön työuran pidentämiseen. Koulutuksen ajallisten vaikutusten tarkastelu. Verkkodokumentti. <http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/koulutuksesta_valineita_valirap.pdf>. Luettu 19.8.2010.

Järvikoski, Aila 1994. Vajaakuntoisuudesta elämänhallintaan? Kuntoutuksen viitekehysten ja toimintamallien tarkastelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Järvikoski, Aila – Härkäpää, Kristiina 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Karjalainen, Vappu 2008. Yksilöllistymiskehitys muuttaa kuntoutusta – mutta miten? Teoksessa Karjalainen, Vappu - Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme, ihmisen toimijuuden tukeminen. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino Oy.

Kasvio, Antti 2005. Työelämä muuttuu – nykytrendeistä ja niiden vaihtoehdoista. Teoksessa Heikkinen, Anne - Sipilä, Salla (toim.): Osaamista työhön, tukea elämään. Kiipula 60v. Valkeakoski: Koski-Print Oy.

Kasvio, Antti - HUUHTANEN, Pekka 2006. Työ ja työntekijä. Teoksessa Kauppinen, Timo – Hanhela, Rauno – Heikkilä, Pirjo – Kasvio, Antti – Lehtinen, Suvi – Lindström, Kari – Toikkanen, Jouni – Tossavainen, Antti. (toim.): Työ ja terveys Suomessa 2006. Vammala: Vammalan Kirjapaino OY.

Kaukiainen, Aki 2009. Yliääkäri. Työterveyslaitos (TTL). Helsinki. Palaveri 2.11.2009.

Kelan eettinen toimikunta. Verkkodokumentti. <<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/230508113032PN?OpenDocument>>. Luettu 19.5.2010.

Kelan laitosmuotoisen kuntoutuksen standardi. Veriso 17/11,5 2009.(Täsmennetty 4.12.2009) Voimassa 1.1.2010 – 31.12.2013. Verkkodokumentti. <[http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/041209150653AM/\\$File/Standardiversio17_11.5.2009,tasmennetty4.12.2009.pdf?OpenElement](http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/041209150653AM/$File/Standardiversio17_11.5.2009,tasmennetty4.12.2009.pdf?OpenElement)>. Luettu 19.5.2010.

Kettunen, Reetta – Kähäri-Wiik, Kaija – Vuori-Kemilä, Anne – Ihalainen, Jarmo 2003. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Kivistö, Sirkku – Kallio, Eila – Turunen, Greta 2008. Työ, Henkinen hyvinvointi ja mielen terveys. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Koskinen, Seppo – Martelin, Tuija – Sainoa, Päivi – Gould, Raija 2006. Työkyky ja terveys. Teoksessa Gould, Raija – Ilmarinen, Juhani – Järvisalo, Juhani - Koskinen, Seppo (toim.): Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 – tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Haka-paino Oy.

Kotiranta, Tuija 2008. Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Kuusinen, Patrik 2010. Vajaakuntoisen työvoimahallinnon käsitteenä: lyhyt historia, määritelmä ja määrittely. Verkkodokumentti.
<http://www.tem.fi/files/26151/tarjouspyynto_Vajaakuntoinen_liite.pdf>. Luettu 19.10.2010.

Kyngäs, Helvi - Vanhanen, Liisa 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede-lehti. (1). 3-12.

Lehmijoki, Pentti 2006. Työllistämistukijärjestelmän uudistus ja vajaakuntoisten työnhakijoiden työllistäminen. Kuntoutus. (1). 42.

Leon, C. Luella – Matthews, R. Lynda 2010. Self-esteem Theories: Possible Explanations Poor Interview Performance for People Experiencing Unemployment. Journal of Rehabilitation. Volume 76, (1). 41–50.

Lindh, Jari 2007. Ammatillisen kuntoutussuunnittelun vuorovaikutteisuuden ja toteutumisen haasteet. Kuntoutus – lehti. (4). 2.

Lindh, Jari – Suikkanen, Asko 2008. Ammatillinen kuntoutus pysyvässä muutoksessa. Kuntoutus. (1). 59 – 63.

Loppela, Kaija 2004. Ihminen ja työ – keskustellen kuntoon. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print.

Luomanen, Jari 2006. Internet ja harrastukset. Verkkodokumentti.
<http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/4978/1_5_Luomanen.pdf>. Luettu 23.10.2010.

Mannila, Simo – Notkola, Veijo – Kaipainen, Hanna – Juntunen, Juhani - Rytönen, Helena 2003. Vajaakuntoisuus, työhön osallistuminen ja kuntoutuksen tarve Suomessa vuonna 2002. Kuntoutus. (1). 4-19.

Nikkanen, Pirjo 2006. oon vahvempi kuin enne. Pitkään työelämässä olleiden kuntoutumistarinat. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Ora, Petteri 2005. Kohti voimaannuttuvaa ohjausta. Teoksessa Heikkinen, Anne - Sipilä, Salla (toim.): Osaamista työhön, tukea elämään. Kiipula 60v. Valkeakoski: Koski-Print Oy.

Paloniemi, Susanna 2004. Ikä, kokemus ja osaaminen työelämässä. Työntekijöiden käsityksiä iän ja kokemuksen merkityksestä ammatillisessa osaamisessa ja sen kehittämisessä. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Parkkisenniemi, Juha – Ojanaho, Veijo – Ronkainen, Liisa. Oppimisesta muutokseen – esimerkki ammatillisen kuntoutuksen projektista. Kuntoutus. (3). 18 – 30.

Parpo, Antti 2007. Työllistymisen esteet. Stakes, raportteja. ISBN 978-951-33-1980-9.

Pensola, Tiina – Järvikoski, Aila 2006a. Sosiaalinen tuki osallistuminen. Teoksessa Gould, Raija – Ilmarinen, Juhani – Järvisalo, Juhani - Koskinen, Seppo (toim.): Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 – tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Hakapaino Oy.

Pensola, Tiina – Järvikoski, Aila – Järvisalo, Jorma 2006b. Työttömyyden ja muiden syrjäytymisriskien yhteydet työkykyisyyteen. Teoksessa Gould, Raija – Ilmarinen, Juhani – Järvisalo, Juhani - Koskinen, Seppo (toim.): Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 – tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Hakapaino Oy.

Puumalainen, Jouni – Vilkkumaa, Ilpo 2001. Kuntoutuksen historia, nykypäivä ja tulevaisuus. Teoksessa Kallaranta, Tapani – Rissanen, Paavo – Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Rakennetyöttömyyden purkaminen. Projektin raportti. Työministeriö Helsinki 2003. ISBN 951 - 735- 746 -X. ISSN 07879393.

Ratkaisuehdotuksia työurienpidentämiseen – työttömyysetuutta saavat työvoimapotentiaalina. Vatesäätiö ja Mielenterveydenkeskusliitto. Verkkodokumentti.
<http://www.google.fi/#hl=fi&q=ehdotuksia+ty%C3%B6urien+pident%C3%A4miseksi&aq=f&aqi=g1&aql=&oq=ehdotuksia+ty%C3%B6urien+pident%C3%A4miseksi&gs_rfai=&fp=ea5a920664086d36>. Luettu 20.5.2010.

Rissanen, Pekka – Aalto, Anna-Mari 2002. Yhteenveto kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnista. Teoksessa Aalto, Anna- Mari – Hurri, Heikki – Järvikoski, Aila – Järvisalo, Jorma – Karjalainen, Vappu – Paatero, Heidi – Pohjolainen, Timo – Rissanen, Pekka (toim.): Kannattaako kuntoutus? Asiantuntijakatsaus eräiden kuntoutusmuotojen vaikuttavuudesta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Rissanen, Paavo – Järvisalo, Jorma 2001. Kuntoutus ja työelämä. Teoksessa Kallaranta, Tapani – Rissanen, Paavo- Vilkkumaa, Ilpo. (toim.): Kuntoutus. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Savola, Elina – Koskinen-Ollonqvist, Pirjo 2005. Terveysten edistäminen esimerkein. Helsinki: Edita Prima OY.

Sainio, Päivi – Koskinen, Seppo – Martelin, Tuija – Gould, Raija 2006. Toimintakyky. Teoksessa Gould, Raija – Ilmarinen, Juhani – Järvisalo, Juhani - Koskinen, Seppo (toim.): Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 – tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Hakapaino Oy.

Saikka, Peppi 2009. Terveyspalvelu työllistämisen tukena. Pitkäaikaistyöttömien terveystarkastukset ja – palvelut siirtymätyömarkkinoilla. Helsinki:Yliopistopaino.

Sinervo, Leini 2009. Pitkäaikaistyöttömien terveyshanke. (toim.): Kehittämävaiheen loppuraportti ja paikalliset toimintamallit. Helsinki: Yliopistopaino.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma. KASTE 2008–2011. Verkkodokumentti. <http://www.stm.fi/julkaisut/julkaiu-sarja/nayta/_julkaisu/1063225#fi>. Luettu 1.1.2010.

Suikkanen, Asko – Linnakangas, Ritva – Harjajärvi, Minna – Martin, Maria 2005. Kokeilusta Kipinää. Keski-ikäisten pitkäaikaistyöttömien kuntoutuskokeilun arviointi. Helsinki: Yliopistopaino.

Stakes. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. ICF Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus 2005. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

TERVEYS 2015 -KANSANTERVEYSOHJELMA. Terveyttä kaikille arkielämän toimintakentillä terveystieteiden tuella. Verkkodokumentti. <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=42733&name=DLFE-6215.pdf>. Luettu 19.5.2010.

TOIMIA. Toimintakyvyn mittamisen ja arvioinnin kansallinen asiantuntijaverkosto. Verkkodokumentti. <<http://www.toimia.fi/backgr.htm>>. Luettu 11.12.2009.

Toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin asiantuntijaverkoston Toimintakyky työikäisillä -asiantuntijaryhmän kokous Terveyden ja Hyvinvoinnin laitoksella. Muistio 26.4.2010.

Toivonen, Leena - Vehkomäki, Arto. 2005. Nivelvaiheet ja siirtymät ammatillisessa kuntoutuksessa. Teoksessa Heikkinen, Anne – Sipilä, Salla.(toim.): Osaamista työhön, tukea elämään. Kiihulan 60v. Valkeakoski: Koski-Print Oy. 20.

Tuomi, Kaija – Seitsamo, Jorma – Ilmarinen, Juhani – Gould, Raija 2006. Työ ja työympäristö. Teoksessa Gould, Raija – Ilmarinen, Juhani – Järvisalo, Juhani - Koskinen, Seppo (toim.): Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 – tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Hakapaino Oy.

Tuomi, Jouni - Sarajärvi, Anneli. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

UKK-instituutti. UKK-kävelytesti – työkalu terveyden edistämiseen. Verkkodokumentti. ><http://www.ukkinstituutti.fi/ammattilaisille/testaaminen/ukk-kavelytesti><. Luettu 20.10.2010.

Urponen, Kyösti 2005. Syrjäytymien kuntouttavan toiminnan kohteena ja haasteena. Teoksessa Heikkinen, Anne - Sipilä, Salla (toim.): Osaamista työhön, tukea elämään. Kiihulan 60v. Valkeakoski: Koski-Print Oy.

Vartiainen, Matti – Nurmela, Kirsi 2002. Tavoitteet ja tulokset – motivaatio ja palkitseminen työelämässä. Teoksessa Salmela-Aro, Katariina – Nurmi, Jan-Erik (toim.): Mikä meitä liikuttaa? Modernin motivaatiopsykologian perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vastamäki, Jaana 2009. Sense of coherence and unemployment. Inaugural-Dissertation. Zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Wirtschafts-

und Sozialwissenschaften (Dr. re. pol.) der Friedrich-Alexander-Universität Erlang-Nürnberg. Verkkodokumentti. >http://www.opus.ub.uni-erlangen.de/opus/volltexte/2010/1556/pdf/Vastamaeki_Jaana_Dissertation.pdf<. Luettu 15.6.2010.

Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Tutkimushenkilötiedote

Hyvä kuntoutuskurssiin osallistuja,

Kehitämme Kelan kustantaman ja Kiipulan ammatillisen aikuiskoulutuksen toteuttamaan ammatillista pitkäkestoista aikuisten kuntoutuskurssin sisältöä. Tarkoituksena on selvittää, mitä tekijöitä kuntoutuskurssilainen pitää tärkeänä omassa työkyvyssään ja millaisena hän näkee työllistymisedellytyksensä. Tätä varten pyydämme saada haastatella Teitä.

Haastattelu on Kiipulan ammattiopiston aikuiskoulutuksen Vantaan toimipisteessä. Haastateltavina ovat aikuisten ammatilliselle pitkäkestoiselle kuntoutuskurssille osallistuvat kuntoutujat. Haastattelu on yksilöhaastattelu ja se kestää noin 45 – 60 min. Saatte etukäteen haastatteluaikaa sovittaessa haastattelun sisältöalueet, joihin voitte tutustua valmiiksi ennen haastattelua.

Kaikki kertynyt tieto käsitellään luottamuksellisesti ja tulokset raportoidaan niin, että ketään ei voida yksilönä tunnistaa. Haastattelijaa velvoittaa vaitiolo- sekä salassapitovelvollisuus. Haastattelusta ei aiheudu Teille mitään kustannuksia ja voitte milloin tahansa keskeyttää haastatteluun osallistumisen.

Tuloksia hyödynnetään kuntoutuskurssin sisällön kehittämisen lisäksi Sosiaali- ja Terveysministeriön TOIMIA- hankkeessa, jossa verrataan haastateltavien tuottamia työkykytekijöitä käytössä olevien suositusvaiheen työ- ja toimintakykymittareiden arviointikohteisiin.

Selvitys on samalla myös osa haastattelijan opinnäytetyötä Kuntoutuksen ylemmässä koulutusohjelmassa, Metropolia Ammattikorkeakoulussa. Opinnäytetyö valmistuu toukokuussa 2011 ja kirjallisen raportin saatte Kiipulan ammattiopiston aikuiskoulutuksen Vantaan toimipisteestä Leinikkitie 20 B, 01350 VANTAA sekä Metropolia Ammattikorkeakoulun kirjastosta Vanha viertotie 23, 00350 HELSINKI.

Toivon suostumustanne haastateltavaksi.

Yhteistyöstä kiittäen

Minna Korpi

Kouluttaja, sosionomi (amk), työfysioterapeutti Kiipulan ammattiopisto,

kuntoutuksen ylemmän ammattikorkeakoulutuksen opiskelija

gsm. 050- 410 4203

minna.korpi@kiipula.fi

Teemahaastattelurunko

Haluan korostaa, että haastatteluaineisto on vain tutkimusentekijän käytössä ja ehdottoman luottamuksellinen.

Taustatekijät:

Minkä ikäinen olet?

Kuinka monta vuotta yhteensä olet ollut työelämässä?

Milloin viimeisin työsuhteesi päättyi?

Minkä vuoksi jäit työttömäksi?

Koettu työkyky:

Mikä asiat tekevät sinusta työkykyisen?

Miten työkykyisyytesi näkyy tässä hetkessä?

Kokemus työllistymisedellytyksistä

Minkälaiset tekijät tukevat sinun työllistymistäsi?

Miltä työllistymisesi näyttää tällä hetkellä?

Tuleeko mieleesi vielä jotain, mitä haluat kertoa liittyen työkykyysi ja työllistymiseesi?
Teemahaastattelun kysymykset täsmentyvät vielä teoriaan perehtymisen kautta.

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Suostumus osallistumisesta haastateltavaksi, liittyen ammatillisen pitkäkestoisen kuntoutuskurssin sisällön kehittämistä.

Olen saanut, lukenut ja ymmärtänyt Kelan kustantaman ja Kiipulan ammattiopiston aikuiskoulutuksen toteuttaman aikuisten ammatillisen pitkäkestoisen kuntoutuskurssin sisällön kehittämiseen tähtäävän tiedotteen.

Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksen tavoitteista ja tarkoituksesta, johon minun haastatteluni liittyy. Minulla on ollut mahdollisuus saada haastattelutilanteesta lisätietoja suullisesti.

Ymmärrän, että osallistumiseni haastatteluun on vapaaehtoista ja voin perustelematta keskeyttää osallistumiseni haastatteluun milloin tahansa.

Suostun osallistumaan haastatteluun vapaaehtoisesti.

Paikka ja aika

Suostumuksen antajan allekirjoitus

Paikka ja aika

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

Suostumus allekirjoitetaan kahtena kappaleena, yksi suostumuksen antajalle ja yksi suostumuksen vastaanottajalle.

Sisällönanalyysi: työkykytekijät

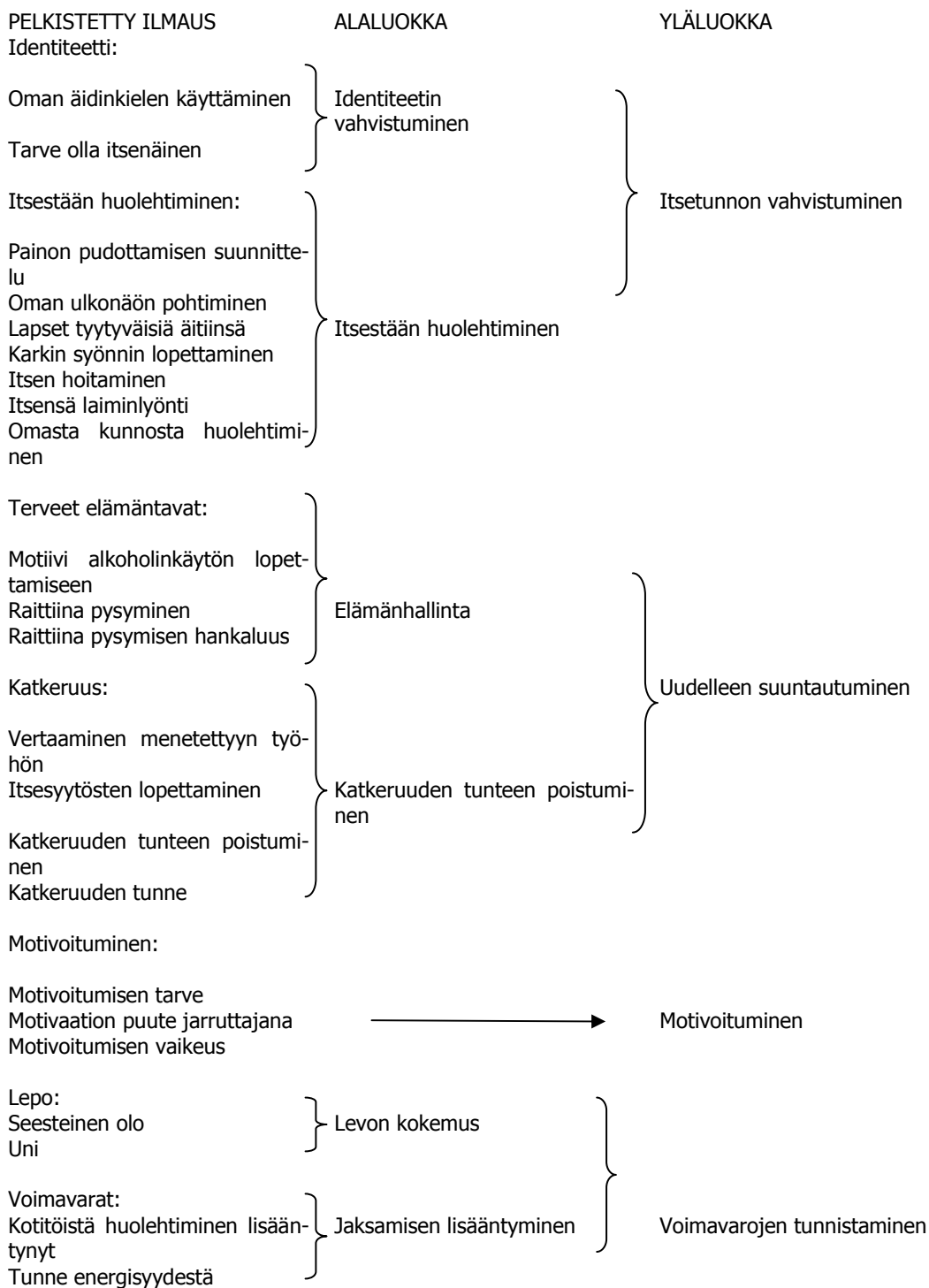
Mitä ovat vajaakuntoisen työttömän työkykytekijät hänen itsensä kuvaamana?

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Toimeentulo: Toimeentulon sopivuus Kohtuullinen hyvä paikka Ammattimiehelle sen palkka Vaikutusmahdollisuudet palkan suuruuteen Vaikutusmahdolliset palkan työnteolla Parempi palkka motivoi	Hyvä palkka	Merkityksekäs työ
Työnsisältö: Työn mielekkyys tärkeätä Työtehtävät motivoivia Luonneala ja muutenkin mielekäs Lapsuuden harrastus Kiinnostavan työtehtävän löyty- minen Myrkyttömät aineet	Mielekäs työ	
Tarve työntekoon: Tarve työskennellä ihmisten parissa Tarve tehdä jotain Halu tehdä työtä	Halu työskennellä	
Liikkuminen: Liikunta Liikunnan tärkeys Liikunta auttaa jaksamiseen Liikunnan lisääminen Liikunta Liikunta Liikkuminen itsestä kiinni	Liikunta voimavaran	Aktiivinen vapaa-aika
Harrastukset: Kirjojen lukeminen Harrastukset Vapaa-ajan aktiivisuus	Harrastukset	

Sisällönanalyysi: työkykytekijät

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	
Osaaminen: Tieto-taito Osaamisen laajuus Osaaminen välttämätöntä Osaamisen tärkeys	Osaaminen välineenä	Osaamisen vahvistaminen	
Pystyvyyden tunne: Mahdollisuus oman osaamisen käyttöön Tunne osaamisesta Tunne olla tarpeellinen Tunne, että pystyy työntekoon Työkokemus			
Pätevyyttä oppimalla: Opintoihin osallistuminen	Koulutus osaamisen vahvistajana		
Pätevyyden puuttuminen Koulutus			
Työyhteisö: Unelma-ammattissa toimiminen Hyvä työporukka Apuna olemisen tärkeys Positiivinen vastaanotto työssä Positiivinen ilmapiiri tervehtymisen edistäjänä Yhdessä tekeminen ja nauraminen Välittämisen tunne Viihtyminen työpaikalla Työssä jaksaminen	Kannustava työyhteisö		Henkinen tukeminen
Tuen saannin tunne: Tunne olla kaivattu Myönteinen palaute			
Kurssi: Kursseilta saatu fyysinen tuki Kursseilta saatu psyykkinen tuki Kurssi		Kurssi tukijana	

Sisällönanalyysi: Työkykytekijät

Sisällönanalyysi: työkykytekijät
PELKISTETTY ILMAUS
Terveys:

ALALUOKKA

YLÄLUOKKA

Perusterve
Terveys mahdollistajana
Terveemmäksi kokeminen
Terveys tärkeä
Masennus estäjänä

Oma tunne terveydestä

Liikerajoitteet:

Liikerajoitusten poistuminen
Liikerajoitusten poistuminen
Selkä rajoitusten aiheuttajana
Toistojen väheneminen

Liikerajoitusten poistuminen

Kivut:

Selkäkipujen poistuminen
Kivuttomuus
Kivuttomuus
Selkäkipu estäjänä
Ei estettä yksinkertaisiin tehtäviin

Kivuttomuuden kokemus

Toiminnallisuus:

Istumaan pyrkiminen
Kehon kunto
Kehon toimiessa työnteko onnistuu

Kehon kunto

Lääkitys:

Vahva lääkitys
Lääkitys

Oikea lääkitys

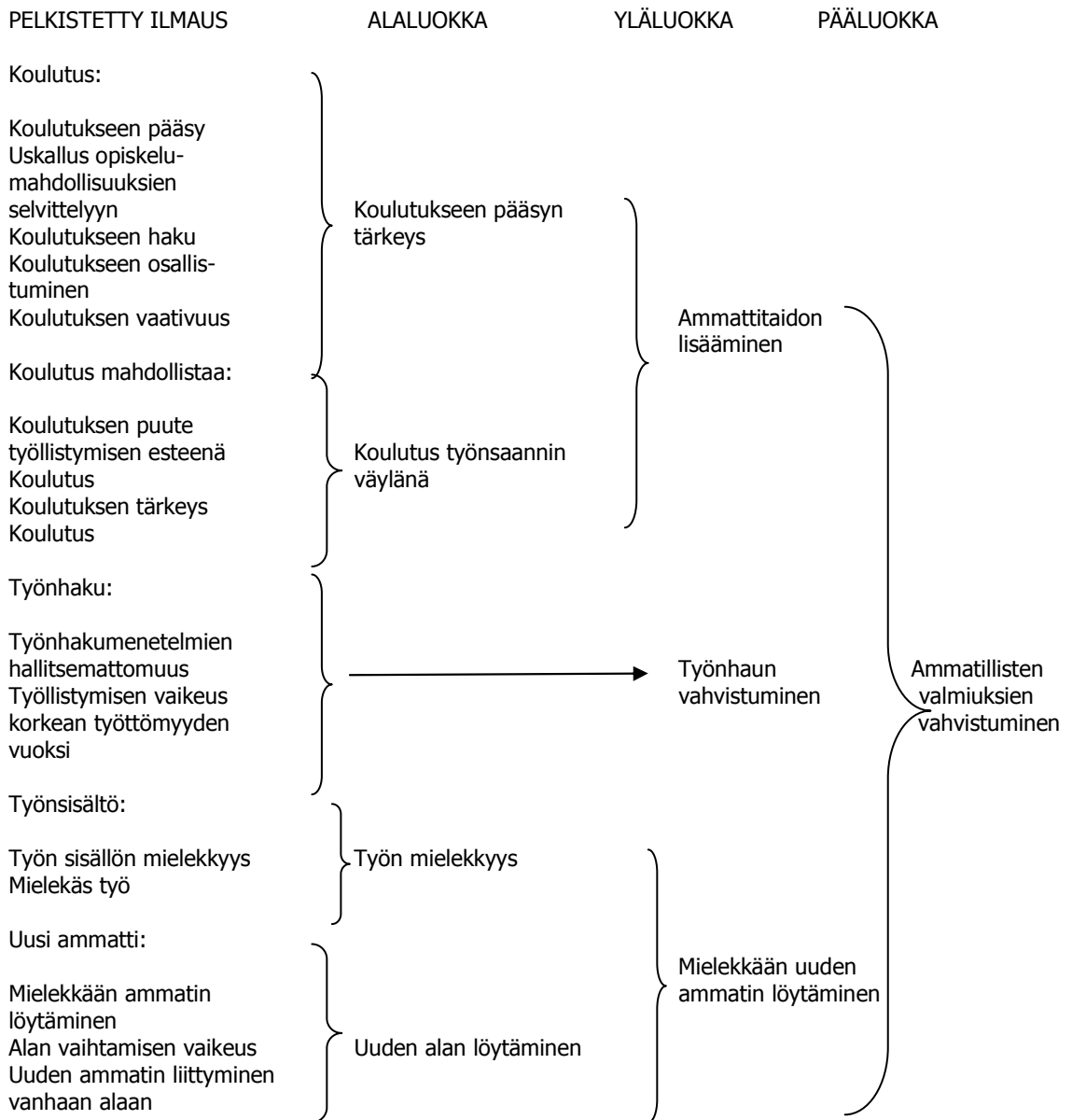
Fyysinen kunto:

Fyysinen kunto
Fyysisen kunnon kartoittaminen
Ammattiin liittyvä fyysinen kunto
Tekosyitä on turha keksiä

Fyysinen kunto

Subjektiiivinen kokemus terveydestä

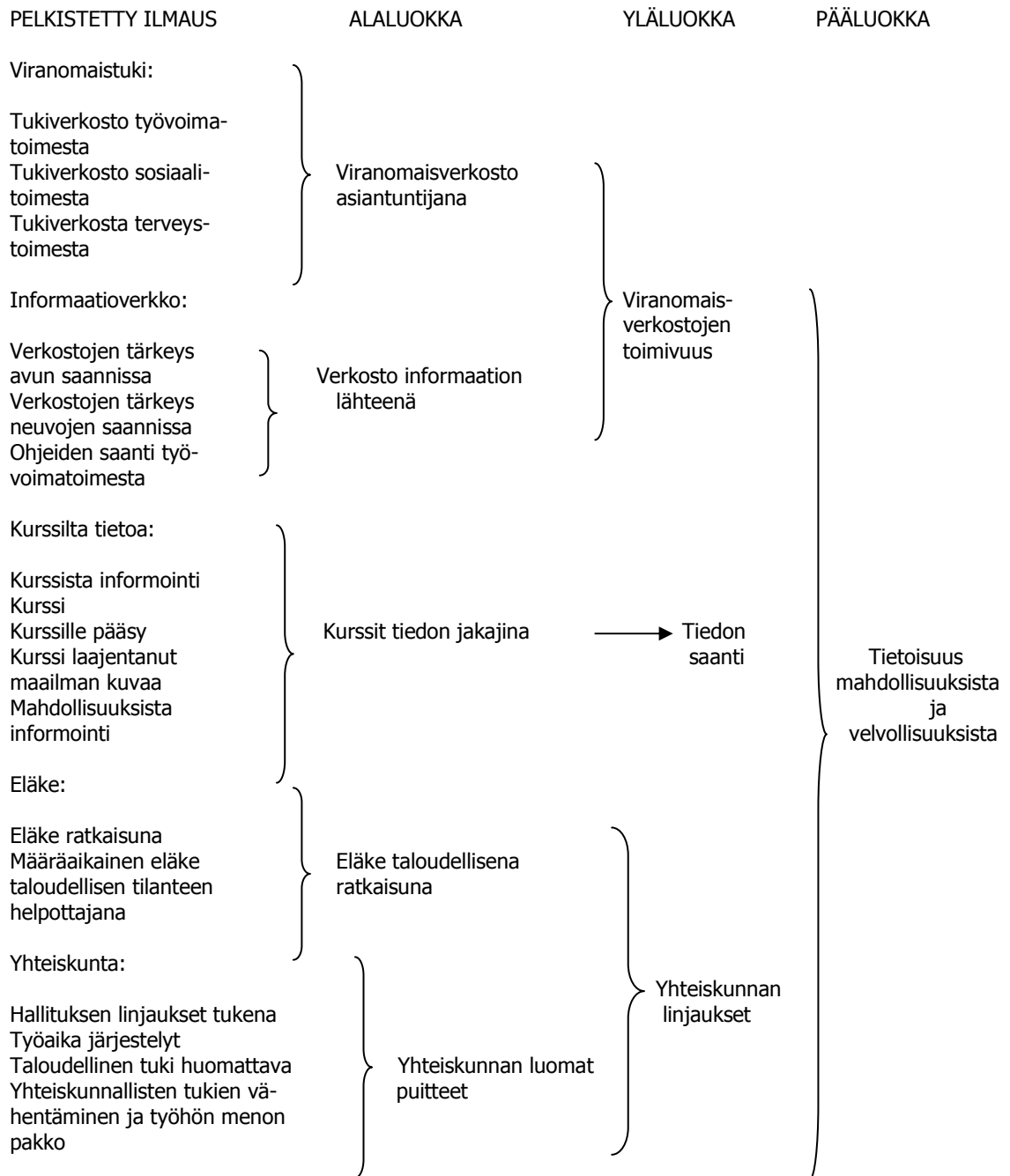
Sisällönanalyysi: Työllistymisedellytykset

Sisällönanalyysi: Työllistymisedellytykset

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
Tuen saanti:			
Ystävien kannustus Laaja-alinen tuki ja kannustus Kouluttajalta saatu tuki Kannustuksen saaminen Työharjoittelusta saatu kannustus Fyysinen tuki	Kannustuksen saaminen		
Onnistuminen:			
Työharjoittelussa onnistuminen Työyhteisön positiivinen suhtautuminen	Työharjoittelussa onnistuminen		
Työsuhte:			
Sitoutumisen vaikeus työhön Sitoutumisen vaikeus työhön Pelko työsuhteen menettämisestä	Työhön sitoutuminen		
Juominen:			
Pelko juomisen aloittamisesta Raittiina pysyminen	Elämänhallinnan vahvistuminen		
Motivaatio:			
Motivaation puuttuminen Motivaation löytäminen työnhakuun	Motivaation löytyminen		
Aloitteellisuus:			
Oma aloitteisuus Itseään niskasta kiinniottamisen vaikeus	Oma-aloitteisuus		
Palkka:			
Nälkä ajaa töihin Toimeentulon tärkeys Urakka työ toiveena Motivoiva palkka Raha motivoi työnhakuun Palkka suurempi kuin etuudet	Palkka motivaattorina		
		Onnistumisen kokemus	
		Oman elämän haltuunotto	
		Motivaatio monitasoisena tekijänä	
			Voimaantuminen

Sisällönanalyysi: Työllistymistekijät

Sisällönanalyysi: Työllistymisedellytykset

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
Lääkitys: Unilääkeiden käytön väheneminen Lääkityksen kohdentaminen	Lääkityksen kohdentuminen	Terveydentila	
Työllistyminen: Työllistyminen näyttää heikolta Työllistyminen mahdottomalta Sairaus esteenä Fyysisen työn tekemisen mahdottomuus			
Kipu: Kivun lievittyminen kehossa Kipujen poistuminen Säryt ja kivut esteenä	Kipujen lievittyminen		
Liikeradat: Liikeradan normalisoituminen Liikerajoitukset esteenä Liikerajoitukset esteenä Liikerajoitteiden poistuminen	Liikeratojen normalisoituminen		